

KAIP AUGINTI VAIKĄ KALBŲ PASAULYJE?

10 knygelė

**Bendrai finansuoja
Europos Sąjunga**

**Nacionalinė
švietimo
agentūra**

Rekomendacijos „Patirkime vaikystę“ dėl ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo parengtos įgyvendinant Europos Sąjungos bendrai finansuojamą projektą „Ikimokyklinio ugdymo turinio kaita“ (Nr. 10-014-P-0001). Projektą įgyvendino Nacionalinė švietimo agentūra.

Ikimokyklinio ugdymo rekomendacijas „Patirkime vaikystę“ parengė autorių grupė: Ona Monkevičienė (grupės vadovė), Milda Brėdikytė, Alvyra Galkienė, Laimutė Jankauskienė, Tatjana Jevsikova, Laura Kamandulytė-Merfeldienė, Sonata Latvėnaitė-Kričienienė, Rita Makarskaitė-Petkevičienė, Edita Maščinskaitė, Emilija Sakadolskienė, Viktorija Sičiūnienė, Stasė Ustilaitė, Birutė Vitytė.

Kalbos redaktorė Nijolė Šorienė
Fotografės Laura Deliusinė ir Loreta Kondratė
Dizainerė Silva Jankauskaitė

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

ISBN

Laura Kamandulytė-Merfeldienė

KAIP AUGINTI VAIKĄ KALBŲ PASAULYJE?

2026

TURINYS

1. Kodėl „Aš kalbų pasaulyje“? / 5
 2. Kokius gebėjimus padeda ugdyti(s) srities „Aš kalbų pasaulyje“ turinys? / 6
 3. Ką reiškia kalbų įvairovė ikimokykliniame ugdyme? / 11
 4. Kaip kurti kalbų įvairovės kontekstą? / 29
 5. Kaip rasti geriausius sprendimus daugiakalbėje grupėje? / 42
 6. Kodėl svarbus tėvų, mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų bendradarbiavimas? / 47
 7. Vietoje išvadų / 51
- Naudota literatūra / 56

1.

KODĖL „AŠ KALBŲ PASAULYJE“?

Vaikai – aktyvūs ugdymo(si) proceso dalyviai. Stebėdami, mėgdžiodami, tyrinėdami, žaisdami, kurdami, jie plėtoja komunikacijos įgūdžius, kurie padeda kurti draugiškus santykius, spręsti problemas ir siekti sėkmės įvairiose srityse. Kalba svarbi ne tik bendraujant su kitais – ji padeda vaikui geriau pažinti save ir kurti savo tapatybę.

Kalba prisideda prie įvairių pasiekimų ugdymo(si). Kalbos ir komunikacijos gebėjimų ugdymas(is) yra būtinas pažangai visose pasiekimų srityse ir veikia visus vaiko raidos aspektus. Kalba yra ne tik komunikacijos, bet ir mąstymo bei ugdymosi priemonė. Vaikas per kalbą išreiškia savo mintis ir idėjas. Kalba padeda ne tik bendrauti, bet ir pažinti, dalyvauti įvairiose veiklose ir auginti įvairius pasiekimus. Todėl įgyvendinant ikimokyklinio ugdymo programą labai svarbu stiprinti sritį „Aš kalbų pasaulyje“, skatinti vaikų smalsumą ir norą tyrinėti kalbą.

Kalba – vaiko tyrinėjimo objektas. Vaikams kalba – tarsi neatrastas pasaulis, kurį jie pažįsta per patirtis ir tyrinėjimus. Vaikai tyrinėja kalbą taip pat, kaip gamtą ar daiktus, – klausydami, stebėdami, bandydami ir kurdami. Eksperimentuojant su kalba, gimsta sakiniai, pasakojimai ir žaidimai. Visa tai ne tik plečia vaiko žodyną ir jo gebėjimus išreikšti mintis, kurti pasakojimus ir rišliai kalbėti, bet ir augina jo pasitikėjimą savimi, kūrybiškumą ir smalsumą. Svarbiausia – sukurti aplinką, kurioje vaikai drąsiai kalbėtų, klystų, klaustų ir bandytų. Aplinka, kurioje kiekvienas vaikas girdimas, skatinamas ir vertinamas, padeda jam atrasti pasaulį per kalbą, užtikrina kiekvieno vaiko įtrauktį ir sėkmingai augančius pasiekimus.

Kalba – tai ne tik žodžiai. Vaikai bendrauja ne tik žodžiais, bet ir kūno kalba, šokiais, piešiniais ir t. t. Todėl labai svarbus teigiamas požiūris į įvairius komunikacinės raiškos būdus, pozityvumas ir skatinimas bendrauti įvairiomis verbalinėmis ir neverbalinėmis priemonėmis. Palaikymas ir reagavimas į skirtingus vaikų žodinius ir nežodinius saviraiškos būdus, įskaitant kitas kalbas arba gestų kalbą, sudaro sąlygas visiems vaikams įsitraukti į bendravimą, užtikrina, kad visi vaikai įgytų teigiamos patirties vartodami įvairias kalbas kaip bendravimo priemonę. To siekiant, labai svarbus suaugusiųjų teikiamas padirsinantis grįžtamasis ryšys ir turtinga ikimokyklinio ugdymo kalbinė aplinka.

2.

KOKIUS GEBĖJIMUS PADEDA UGDYTI(S) SRITIS „AŠ KALBŲ PASAULYJE“ TURINYS?

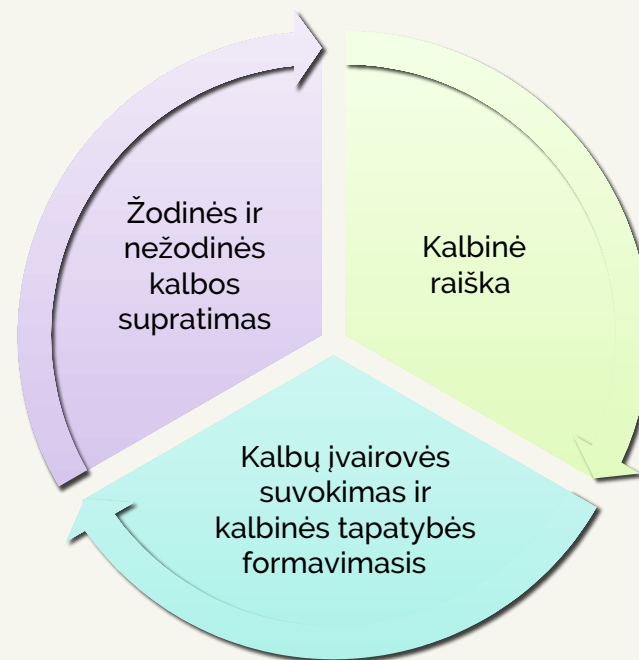
Ikimokyklinio ugdymo programos gairėse (toliau – *Gairės*) aprašoma ugdymo(si) sritis „Aš kalbų pasaulyje“ apima:

- 1) žodinės ir nežodinės kalbos supratimą,
- 2) kalbinę raišką,
- 3) kalbų įvairovės suvokimą ir kalbinės tapatybės formavimąsi (*Gairės*, 39).

Ugdymo(si) sritimi „Aš kalbų pasaulyje“ siekiama auginti harmoningą, gebančią bendrauti ir suprasti kitus, gerbiančią įvairovę ir suvokiančią savo kultūrinę tapatybę asmenybę. Remiantis tokiu požiūriu, ugdymo(si) sritis „Aš kalbų pasaulyje“ tampa komunikacinės, kultūrinės, socialinės, meninės ir pažinimo kompetencijos pagrindu.

Atsiribojant nuo įprasto, bet labiau su mokykliniu amžiumi susijusio skirstymo į sakytinės ir rašytinės kalbos sritis, akcentuojami svarbiausi ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimai – *suprasti ir išreikšti* ir gebėjimas suvokti *savo tapatybę* daugiakalbiame ir daugiakultūriame pasaulyje (1 paveikslas). Atsižvelgiant į vaiko raidą ir amžiaus tarpsnių ypatumus, *Gairėse* pabrėžiama tiek žodinės, tiek nežodinės kalbos reikšmė: *suvokimas* apima ne tik klausymą ir skaitymo pradmenis, bet ir neverbalinių ženklų supratimą, o *raiška* – ne tik kalbėjimą ir rašymo pradmenis, bet ir nežodinę komunikaciją.

1 pav. Ugdymo(si) sritis „Aš kalbų pasaulyje“

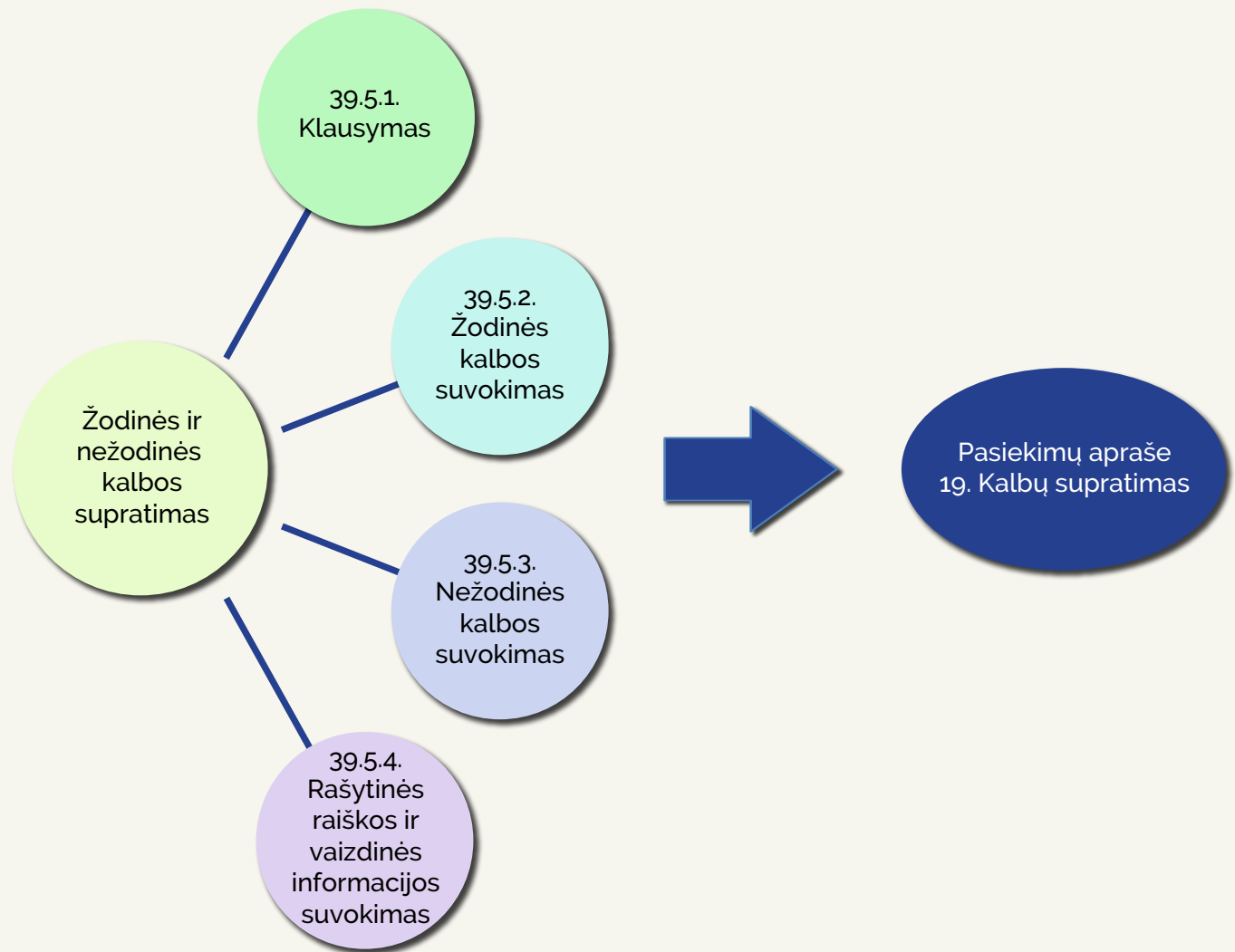

Žodinės ir nežodinės kalbos supratimas.

Komunikacija yra dvipusis procesas. Kad jis būtų sėkmingas, vaikui svarbu ne tik mokėti pasakyti, ko jis nori ar ką jaučia, bet ir suprasti kitą. Supratimas yra būtina sąlyga, kad vaikas galėtų bendrauti, mokytis iš aplinkos, reaguoti į kitų poreikius ir kurti ryšius.

Žodinės ir nežodinės kalbos supratimas yra ne tik kalbinės raiškos, bet ir socialinių įgūdžių ugdymo(si) pagrindas, nes leidžia vaikui atpažinti pašnekovo emocijas, intencijas, humorą, užuominas ar netiesioginius nurodymus. Tai atveria galimybę kurti santykius, kartu žaisti, veikti ir ugdytis. Kalbos supratimas glaudžiai susijęs su ugdymosi sėkme. Todėl ugdymo procese svarbu skatinti vaikus klausytis, plėsti žodinės ir nežodinės kalbos supratimą, suvokti vaizdinę informaciją ir taip įgyti rašytinės raiškos pradmenis (2 paveikslas; *Gairės*, 39.5).

2 pav. Žodinės ir nežodinės kalbos supratimas

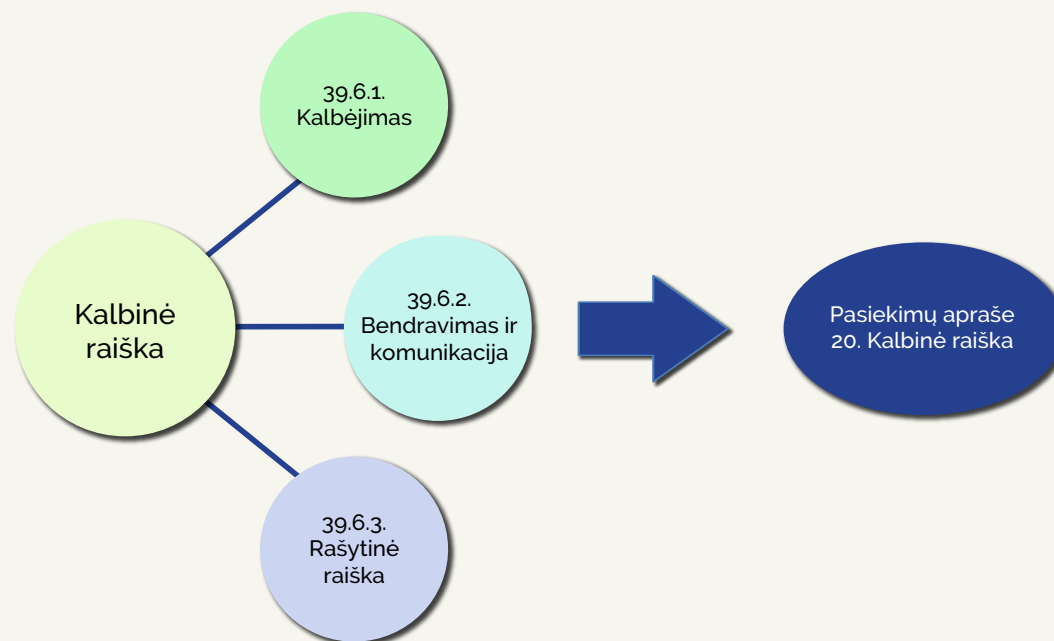
Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi pasiekimų apraše (toliau – *Pasiekimų aprašas*) dalyje *Kalbų supratimas* (19 punktas) išskiriami šie pasiekimų srities dėmenys:

- 19.3.1. gebėjimas klausytis ir suprasti kitų kalbėjimą, reaguoti į nežodinę raišką;
- 19.3.2. gebėjimas suprasti įvairiomis formomis (simboline, garsine, grafine, vaizdine, žodine) perteikiamas prasmės;
- 19.3.3. domėjimasis tekstu, raidėmis ir simboliais;
- 19.3.4. gebėjimas suprasti amžių atitinkančius meninius ir informacinius tekstus.

Kalbų supratimą skatina žaidimai, kuriuose plėtojami kasdienio gyvenimo arba netikėti fantazijos pasaulio siužetai, amžių atitinkančių meninio stiliaus ir kitokių tekstų klausymasis, vaikams skaitomų tekstų siejimas su vaizdine informacija ir numanomu kontekstu ir kitokios ugdymo(si) veiklos.

Kalbinė raiška. Ugdymo(si) sritimi „Aš kalbų pasaulyje“ siekiama ugdyti vaikų kalbinės raiškos, bendravimo ir komunikacijos gebėjimus, apimančius žodinę ir nežodinę raišką, padėti įgyti rašytinės raiškos pradmenis (3 paveikslas; *Gairės*, 39.6).

3 pav. Kalbinė raiška

Kalbinės raiškos, bendravimo ir komunikacijos gebėjimų ugdymas neatsiejamas nuo kasdienės patirties ir aktyvių vaiko veiklų: vaikas plėtoja gebėjimus bendraudamas, tyrinėdamas aplinką, išreikšdamas savo norus ir emocijas. Taip jis įgyja ne tik kalbos įgūdžių, bet ir socialinių kompetencijų – bendrauti, tartis, argumentuoti, spręsti problemas. Visa tai glaudžiai siejasi su mąstymo raida, nes kalba yra pagrindinė refleksijos, klausimų kėlimo, problemų sprendimo priemonė.

Rašytinė raida ugdoma žaismingai ir kūrybiškai – paliekant ženklus vandenyje ar smėlyje, pašinėjant, kuriant ar kopijuojant simbolius, dėlioiant juos iš gamtos objektų, vaizduojant kūno kalbą. Svarbu, kad vaiko pažintis su raštu būtų susijusi su jo patirtimi, emocijomis ir kasdienybe, o ne su mechaniniu raidžių mokymusi. Kūrybiškos veiklos padeda vaikui suprasti, kad rašymas yra būdas kurti, bendrauti ir išreikšti save.

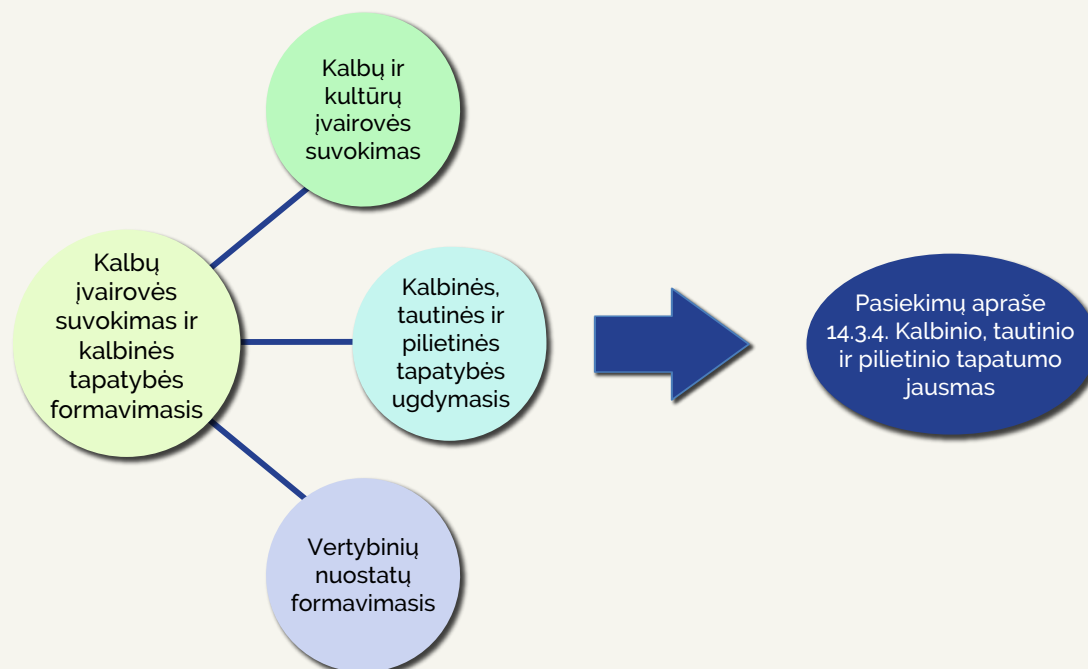
Pasiekimų apraše dalyje *Kalbinė raida* (20 punktas) išskiriami šie pasiekimų srities dėmenys:

- 20.3.1. gebėjimas išreikšti patirtį, jausmus ir mintis, įsitraukti ir plėtoti pokalbį;
- 20.3.2. gebėjimas pasakoti, atpasakoti, apibūdinti, kurti, aiškinti taikant nežodines ir žodines raidos priemones;
- 20.3.3. gebėjimas komunikuoti paprastomis rašytinės raidos formomis.

Mokytojui svarbu skatinti vaiką kalbėti ir pasakoti, pasiūlant jam įvairių kalbinės veiklos būdų, taip ne tik padedant tobulinti kalbos raidą, bet ir ugdant pasitikėjimą savimi.

Kalbų įvairovės suvokimas ir kalbinės tapatybės formavimasis. Iki-mokykliniame ugdyme itin svarbu ne tik lavinti vaikų gimtosios kalbos raidą, bet ir skatinti vaikų atvirumą kalbų įvairovei. Siekiame ne tik padėti vaikams tapatintis su savo šalies kalba ir kultūra, plėtoti kalbinę, tautinę ir pilietinę tapatybę, bet ir ugdyti(s) kalbų įvairovės suvokimą, vertybines nuostatas, susijusias su įvairialypiais kultūriniais ir kalbiniais kontekstais (4 paveikslas, *Gairės*, 39.7). *Pasiekimų apraše* posričio *Kalbų įvairovės suvokimas ir kalbinės tapatybės formavimasis* pasiekimui pateikti prie 14 punkto *Savivoka ir savigarba* (14.3.4. Kalbinio, tautinio ir pilietinio tapatumo jausmas).

4 pav. *Kalbų įvairovės suvokimas ir kalbinės tapatybės formavimasis*

Ankstyvojoje vaikystėje vaikai yra labai imlūs naujiems kalbiams potyriams. Todėl pažintis su skirtingomis kalbomis tampa vertinga patirtimi, kuri padeda ugdyti ne tik bendravimo įgūdžius, bet ir toleranciją bei kultūrinį supratingumą.

Mokytojo inicijuojamos veiklos, suteikiančios galimybę pažinti kalbų pasaulį, padeda vaikui suprasti, kad kalba yra ne tik bendravimo priemonė, bet ir svarbi tapatybės dalis, kuri sieja jį su šeima, bendruomene, kultūra, tradicijomis. Suprasdami savo kalbinę tapatybę, vaikai labiau pasitiki savimi, lengviau bendrauja ir priima kitus žmones ir kalbas. Pažintis su įvairių kalbų skambesiu, žodžiais ar kasdieniais posakiais ugdo empatiją, tarpusavio supratimą, padeda priimti skirtumus ir prisitaikyti įvairiose situacijose. Todėl svarbu, kad ikimokyklinio ugdymo aplinkoje vaikai ne tik girdėtų ir tobulintų savo gimtąją kalbą, bet kartu turėtų galimybę žaismingai ir kūrybiškai susipažinti su kitomis kalbomis ir kultūromis.

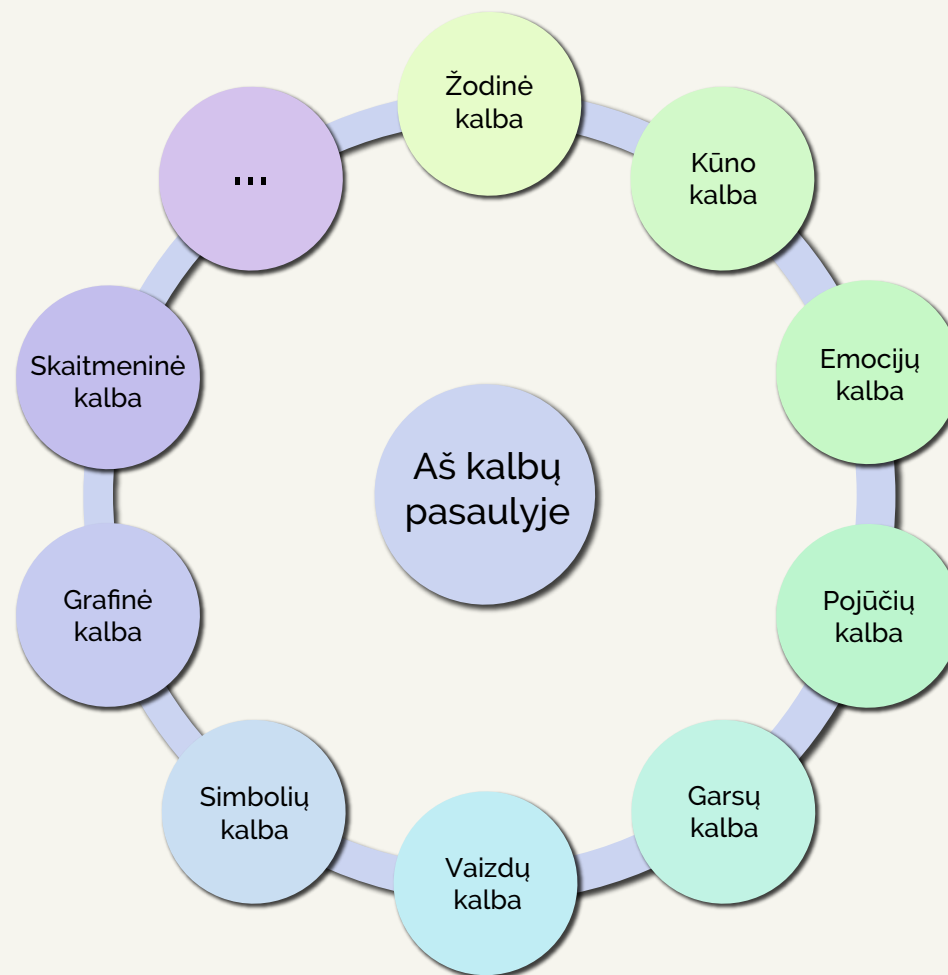
Įstaigose, kuriose įteisintas ugdymas tautinės mažumos kalba, privaloma ne mažiau kaip po 5 valandas per savaitę skirti ugdymui lietuvių kalba. Šiose ugdymo įstaigose rekomenduojama skatinti vaikų supratimą apie kalbų įvairovę, nuolat juos įtraukiant į keliakalbes veiklas. Tokiose veiklose vaikai gali žaisti, tyrinėti ir bendrauti tiek gimtąja, tiek lietuvių kalba. Čia labai svarbus mokytojo vaidmuo – jis skatina ir palaiko vaikus, kurdamas aplinką, kurioje kalbų įvairovė vertinama kaip natūrali ir ugdymą praturtinanti dalis. Vaiko savivertė ir pasie-

kimai glaudžiai susiję su tuo, ar jo gimtoji kalba yra gerbiama ir puoselėjama. Be to, kalbų derinimas kasdienėje veikloje ne tik lavina vaikų gebėjimą lanksčiai vartoti kalbas, bet ir stiprina jų kalbinę ir kultūrinę tapatybę, padeda jaustis priimtiems tiek savo, tiek plačiojoje bendruomenėje.

3. KĄ REIŠKIA KALBŲ ĮVAIROVĖ IKIMOKYKLINIAME UGDYME?

Vaikas turi daugybę būdų suprasti ir išreikšti – ne tik žodžiais, bet ir gestais, emocijomis, judesiu, piešiniais, muzika, vaidinimais, skulptūra ir kitais būdais. Taigi, *Gairėse* kalbų įvairovė apima ne tik verbalines kalbas, bet ir kitus vaiko raiškos būdus (5 paveikslas). Kalbų įvairovės supratimas yra susijęs su Reggio Emilia ugdymo filosofijos 100-u kalbų.

5 pav. Kalbų įvairovė

Žodinė kalba – tai gebėjimas suprasti garsais ir žodžiais perduodamas emocijas, mintis, idėjas, taip pat jas perteikti kitam. Žodinę kalbą dažnai papildo neverbaliniai ženklai – intonacija, gestai, mimika, žvilgsnis, kuriuos suprasti taip pat svarbu, kaip ir žodžiais perteiktas mintis.

*Žodinę komunikaciją papildo neverbaliniai ženklai:
gestai, žvilgsnis, mimika*

Žodinė kalba ne tik suteikia galimybę bendrauti, bet ir skatina mąstymą, nes gausėjantis žodynas sudaro sąlygas išreikšti vis daugiau minčių, formuluoti klausimus ir ieškoti atsakymų. Vaikų mąstymo ir kalbos raidą skatina amžių atitinkančių tekstų, eilėraščių, pasakų skaitymas, istorijų pasakojimas, siejamas su vaizdine informacija, taip pat tokiais jutiminiais pojūčiais kaip lytėjimas, ragavimas, uostymas. Kalbinės raiškos gebėjimai yra susiję ir su kūrybiškumo ugdymusi – kalba suteikia vaikams galimybę žaisti žodžiais, kurti, improvizuoti, įsitraukti į įvairias žodinės kūrybos veiklas.

*Mergaitės aktyviai kuria dialogą žaisdamos
su žaislais ir įsijausdamos į pasirinktus vaidmenis*

Berniukai aktyviai komunikuoja žaisdami vaidmenų žaidimą

Žodinės kalbos ugdymas(is) – nuolatinis procesas, prasidedantis nuo gimimo ir tęsiantis visą gyvenimą. Aktyviausias kalbos mokymosi laikotarpis – iki 3,5–4 metų. Jei šiuo laikotarpiu vaikas nėra pasiekęs *Pasiekimų apraše* aprašytų 3–4 žingsnio, kalba nesuprantamai arba patiria didelių gramatikos sunkumų, į pagalbą reikėtų pasitelkti kalbos specialistą – logopedą. Tačiau svarbu suprasti, kad ir vėlesnis amžius yra labai svarbus kalbos raidai, nes komunikacijos gebėjimai ugdomi ir žodynas plečiamas nuolat (Dabašinskienė ir kt., 2024, 41), todėl dėmesį kalbos ugdymui reikėtų skirti per kiekvieną veiklą.

Žodinės kalbos ugdymas – tai skatinimas kalbėti, pozityviai motyvuojant, daug bendraujant su vaikais, skaitant pasakas, dainuojant, pasitelkiant žodinius žaidimus, kartu pasakojant, tariantis, diskutuojant ir pan. Žodinės kalbos ugdymas neturėtų būti suprastas kaip „klaidų“ taisymas. Performulavimas ir išplėtimas laikomi tinkamiausiais žodinės kalbos ugdymo būdais, pvz., vaikui pasakius: „Katis lipa a medį“, performuluojama: „Taip, katinas lipa į medį. Matai, koks gražus katinas lipa į medį.“ Šie būdai ypač veiksmingi, jeigu papildomi kūno kalba.

Žodinė kalba – tai ne tik gimtoji, bet ir kitos kalbos. Gimtosios kalbos ugdymą prasmingai papildo veiklos, supažindinančios su kitomis kalbomis ir kultūromis. Įvairiakalbės knygelės ir dainos, svečiai, bendraujantys kitomis kalbomis, prasmingai naudojamos skaitmeninės priemonės padeda plėtoti teigiamas nuostatas, susijusias su kalbų ir kultūrų įvairove. Kalbų įvairovę padeda suvokti vaikams suteikiama galimybė išgirsti regionines kalbas – gimtosios kalbos tarmes.

Kūno kalba – tai gestai, mimika, kūno judesiai, akių kontaktas. Ikimokykliniame amžiuje kūno kalba yra labai svarbi, nes vaikai dar tik mokosi reikšti savo mintis, jausmus ir poreikius žodžiais. Mokytojams labai svarbu ne tik mokėti skaityti vaikų kūno kalbą, bet ir patiems naudoti ją bendraujant, pasakojant ar žaidžiant. Gestai, mimikos ar kūno judesiai ne tik padeda perteikti mintį ir palengvina jos supratimą žodinės komunikacijos sunkumų turintiems vaikams, bet ir moko įsitraukti į bendravimą, lavina emocinį intelektą, kūrybiškumą ir mąstymą.

Mergaičių kūno kalba rodo susidomėjimą, bendrystę ir emocinį ryšį

*Vaikų kūno kalba atskleidžia bendradarbiavimą,
sutelktumą ir aktyvų įsitraukimą*

Berniuko mimika rodo susikaupimą ir gilų įsitraukimą į veiklą

*Vaikų mimikos rodo teigiamas emocijas,
susijusias su netikėta veikla*

Ikimokykliniame amžiuje vaikai ugdosi per judesį, žaidimą ir emocinį ryšį. Kosmas ir kt. (2018) teigia, kad būtent kūnas yra pirmas įrankis, per kurį ugdosi vaikas. Įkūnytasis mokymasis – žaismingas, intuityvus ir kūrybiškas procesas, kai žinios ir supratimas įgyjami per fizinį patyrimą, kūno veiksmus, jautimus, mąstymą ir emocinį įsitraukimą.

Žaidimuose kūno kalba tampa kūrybiška išraiškos priemone. Mokantis atpažinti ir parodyti emocijas kūno kalba, galima pasitelkti kortelių žaidimus arba vaizduoti mokytojo ar draugų pasakytas mintis, pvz., „šiandien sužinojau gerą naujieną“. Kartu su pasakojimu arba muzika vaikai gali atlikti judesius. Žaidimai be žodžių, kai bendraujama tik kūno kalba, lavina dėmesingumą, motoriką, padeda suprasti neverbalinio bendravimo reikšmę, skatina vaizduotę. Į žaidimus ir veiklas naudinga įtraukti keletą gestų kalbos elementų, kurie būtų vartojami kartu su garsiais tariamais žodžiais ar frazėmis. Tai padėtų vaikams ne tik susipažinti su gestų kalba, bet ir suvokti simbolio ir prasmės ryšį, paskatintų žodinės kalbos raidą (plačiau apie gestų reikšmę žodinės kalbos vystymuisi žr. Pontecorvo ir kt., 2022).

Emocijų kalba – tai gebėjimas išreikšti savo jausmus ir patirtį bei suprasti kitų emocijas iš mimikos, kūno kalbos, balso intonacijos ir reaguoti į tai tinkamais gestais, žodžiais ar veiksmais. Vaikai iki 2–3 metų dažniausiai emocijas išreiškia mimika (šypsosi, suraukia antakius, nuleidžia žvilgsnį), kūno kalba (laikysena, gestais), balsu (keičia toną, garsumą, intonaciją), judesiu arba tam tikru elgesiu (šokinėja, spardosi, susigūžia, apkabina, atitraukia, pasislepia). 3–4 metų vaikai jau geba kai kurias emocijas įvardyti žodžiais („bijau“, „man liūdna“, „aš pykstu“), tačiau savo jausmus vis dar dažniausiai atskleidžia nežodine kalba, taip pat dar ne visada supranta kitų emocijas ir sunkiai valdo savąsias.

Teigiamas emocijas rodo šypsena ir žvilgsnis

Berniukai išreiškia emocijas juoku, žvilgsniu ir gestais

Emocijų raiška dažnai būna spontaniška, todėl ugdytojas padeda vaikui suprasti, ką jis jaučia, ir kaip tai tinkamai išreikšti. Tam pasitelkiamas vaiko jausmų įvardijimas („Matau, kad tu liūdi.“), pagalba priimant emocijas („Pykti yra normalu, bet galime pasakyti tai žodžiais.“), pavyzdžio rodymas, kaip išreikšti emocijas ramiai, skatinimas kalbėti apie jausmus per žaidimus, pasakas, paveikslėlius, refleksijas. Visa tai padeda išmokti spręsti konfliktus, stiprina bendravimo įgūdžius, turi tiesioginės įtakos kalbos raidai. Tyrimai yra parodę dvipusį kalbos ir emocinio intelekto ryšį: atskleidę, kad socialinis ir emocinis vystymasis yra susijęs su kalbos ugdymusi (Kalland ir Linnavalli, 2022), o emocijas ir psichines būsenas įvardijantis žodynas ankstyvajame amžiuje padeda ugdytis socialinius ir emocinius įgūdžius (Bell ir kt., 2024).

Ugdymosi erdvėje naudinga turėti emocijų kampelį. Veidukų paveikslėliai, veidrodėliai, kuriems galima parodyti savo jausmus, padeda pažinti save ir kitus, jaustis suprastam ir saugiam.

Mergaitė kviečia bendrauti žvilgsniu ir šypsena

Pojūčių kalba – tai gebėjimas verbaline ir neverbaline kalba išreikšti pojūčiais patiriamus jausmus ir suprasti ne tik tai, kas vyksta, bet ir tai, kas jaučiama. Pojūčių kalba padeda pažinti pasaulį per jutimus, susijusius su lytėjimu, kvapais, skoniu, temperatūra, garsais, vaizdais ir pan.

Sensorinė patirtis liečiant skirtingus objektus ir tekstūras

Pojūčių kalba neatsiejama nuo aktyvių veiklų, tyrinėjimų ir atradimų. Sensorinės patirtys (lytėjimas, girdėjimas, matymas, uodimas, ragavimas) gali būti išreikštos įvairiomis kitomis kalbomis – žodine kalba, kūno kalba (šypsena, susiraukimu), kūryba (lipdiniais, piešimu pirštais), emocijomis (džiaugsmu, pykčiu) ir pan.

Pučiant per šiaudelį ne tik užsiimama smagia veikla, bet ir aktyvinami skirtingi bei netikėti pojūčiai

Pojūčių kalbos ugdymui tinkama sodri sensorinė aplinka, kurioje daug įvairių medžiagų, spalvų, kvapų, garsų, formų, taip pat sensoriniai žaidimai: piešimas pirštais, vaikščiojimas basomis, muzikiniai žaidimai ir pan. Įvairūs žaidimai ir veiklos, pvz., kvapų laboratorija, skonių erdvė, sensorinė dėžė, paslapčių maišelis atveria vaikams platų pojūčių pasaulį. Mokytojo vaidmuo labai svarbus padedant vaikui įvardyti pojūčius, skatinant refleksiją („Ką patyrei, kai...“). Pojūčių kalba svarbi, nes padeda vaikui įsijausti į patyrimą ir jį tiksliau įvardyti, praturtina žodyną, skatina vaizduotę, kūrybiškumą ir emocinį intelektą.

*Skirtingos medžiagos (smėlis)
skatina vaikus tyrinėti ir jausti*

*Skirtingos medžiagos (vanduo)
skatina vaikus tyrinėti ir jausti*

Gamtos objektų tyrinėjimas atveria erdvę įvairiems pojūčiams

Garsų kalba – tai gebėjimas suprasti mintis ir emocijas, išreikštas garsais, bei reikšti savo jausmus ir idėjas intonacija, ritmais, melodijomis ir kitokiais būdais.

Vaikai nuo kūdikystės tyrinėja balsus ir kitokius garsus, eksperimentuoja su garsais, žaisdami jais lavina foneminę klausą, fonologinį suvokimą, artikuliaciją, ritmo, tempo, intonacijos pojūtį. Garsų kalbos supratimą vaikai gilina klausydamiesi amžių atitinkančių ir šiek tiek sudėtingesnių įvairaus stiliaus tekstų, stebėdami gamtos ir artimiausios aplinkos garsus. Gebėjimą išreikšti save garsų kalba vaikai ugdosi išbandydami įvairias muzikinės raiškos priemones ir būdus, tyrinėdami garsų ir muzikos pasaulį, žaisdami muzikinius žaidimus. Kartu atliekamas muzikavimas ar išgyvenamos garsų patirtys padeda patirti bendrystės jausmą, gilina estetinį suvokimą, skatina kūrybišką saviraišką.

Mergaitės išbando naujas garsų patirtis

Tyrimai yra atskleidę muzikinio ugdymo(si) sąsajas su gimtosios kalbos ugdymu(si) ikimokykliniame amžiuje ir skaitymo gebėjimais mokykloje (Gordon ir kt., 2015; Sakadolskienė, 2006). Muzikavimas, ritmai, dainelės lavina trumpalaikę ir ilgalaikę atmintį, gebėjimą atlikti veiklas, truncančias ilgesnį laiką, kognityvinius, su kalba susijusius gebėjimus. Ritminiai ir toniniai dariniai padeda ugdytis skaitymo gebėjimus. Knygelės, kuriose išspausdinti dainų tekstai, padeda susieti klausomų ar dainuojamų dainų garsus su simboliais, matomais knygelėje, suvokti rašytinės kalbos prasmę.

Vaikai išreiškia save garsų kalba

Vaizdų kalba – tai vaiko gebėjimas suprasti ir išreikšti mintis, jausmus ir patirtis per vizualinius vaizdus, t. y. piešimą, koliažą, lipdymą, konstravimą, simbolių kūrimą, šokį ir pan. Vaizdinis mąstymas yra natūralus mažo vaiko pažinimo būdas, o per matomus vaizdus įgyjama patirtis. Vaizdais vaikai gali išreikšti tai, ko nemoka arba nenori pasakyti žodžiais. Vaizdų kalba jungia pojūčius, emocijas, kūrybiškumą ir mąstymą.

Vaikai piešia, konstruoja ir kuria išreikšdami savo matymą ir idėjas

Vaizdų kalba reikšminga kognityviniam vystymuisi (lavėja atmintis, pastabumas), emocinei raidai (padeda išreikšti save), kalbiniam vystymuisi, estetiniam ugdymuisi (formuojasi spalvų, formų pojūčiai), vaizduotei ir t. t. Į grupės veiklas įtraukiamos piešimo, tapybos, lipdymo, vaidybos, šokio veiklos, susietos su kitomis patirtimis (pvz., dienos įspūdžiais, lauko veiklomis ar pan.), leidžia sieti patirtį su kūryba, išreikšti jausmus. Vaizdinių pasakojimų kūrimas, pasitelkiant šokį, vaidmenų žaidimą arba kitokią aktyvią veiklą, ugdo kūrybiškumą, siužetinį mąstymą, erdvinį suvokimą, reikšmingai papildo žodinės kalbos ugdymą (pvz., apie piešimo ir žodinės kalbos sąsajas žr. Panesi ir Morra, 2022).

Vaikai tyrinėja vaizdus

Simbolių kalba – tai gebėjimas suprasti ir naudoti ženklus, daiktus ar vaizdus, išreiškiant mintis, jausmus, apibūdinant daiktus arba veiksmus. Dar iki suvokdami žodžio kaip simbolio reikšmę vaikai sieja daiktus su veiksmais (pvz., šaukštą su valgymu), o tai rodo jų simbolinį suvokimą. Vėliau suvokiami simboliai tampa abstraktesni, o simbolinės kalbos supratimo ir vartojimo ugdymas suteikia pagrindus rašytinės kalbos mokymuisi.

Popierinė juostelė su vaiko pažymėtais ženklais (brūkšniukais) tampa kelio simboliu ir pagrindine žaidimo priemone

Simboliais gali tapti įvairūs daiktai, vaizdai, garsai. Pvz., gyvūnų garsus mėgdžiojantys garsažodžiai – tipiškas garsinio simbolio pavyzdys. Garsiniais simboliais gali tapti ir frazės, siejamos su tam tikromis veiklomis, muzikiniai garsai, kviečiantys į lauką arba pietauti ir pan. Daiktiniai simboliai – tai įvairūs daiktai, žaislai, neretai tampantys įkūnijamais veikėjais žaidimuose (pvz., kaštonai tampa mašinėlėmis, o lėlės – pardavėjomis). Vaizdiniai simboliai – tai ženklai, matomi aplinkoje, pvz., kelio ženklai, ant spintelių užrašyti vardai ir pan.

Kasdieninės realybės ženklai vaikų žaidime

Simbolinės kalbos ugdymas yra susijęs su abstrakčiuoju mąstymu. Kortelės su paveikslėliais arba simboliais, lipdukai, domino ir kitokie žaidimai padeda suvokti, kad vienas daiktas gali žymėti kitą, plėtoja abstraktųjį mąstymą, kuris suteikia pagrindą matematiniams ženklams ir rašytinei kalbai suprasti. Simboliniai žaidimai skatina kūrybiškumą, vaizduotę ir kalbos plėtrą, padėdami suprasti perkeltinę žodžių ir kalbos reikšmę (plačiau apie simbolinių žaidimų reikšmę žr. Quinn ir kt., 2018). Simbolių schemas, teminiai žemėlapiai padeda suvokti procesus, jų eigą, ugdo loginio mąstymo gebėjimus ir gerina kalbos įgūdžius, pvz., kai piešinys arba schema tampa pasakojimu žodžiais.

Sudėliojęs simbolių taką, vaikas atlieka pažymėtus veiksmus: apsisuka, suploja ir t. t.

Grafinē kalba – komunikācijas būdas, kuris padeda vaikui saprast un izteikt domas, jausmus un idejas, pārvērtot vizuālus zīklus, grafiskus simbolus, vēlāk – raidi vai vārdus.

Dalvāvadāmi bēndrosē ir īndīvīdualīosē vēīklosē, vāīkāi rōdō āugāntj domējīmasj zēīnklaīs, sīmbolīāīs, vēlāīu īr rāšytīnāīs zēīnklaīs, suāugusīosj skāītomu tēīkstu. Jīē īsītraukīā j vēīklas, susījusīās su rāšytīnē rāīskā, kopījuojā zēīnkluīs ārbā nēsudētingus pāvēīkslēlīus pāgal pāvīydzj ā īs ātmīntīēs. Pāskātīntī mōkytojō, vāīkāī domīsī ūzrāšytāīs tēīkstāīs, suprāntā knygōs ār kīto īnfōrmācījos šāltīnīo dālīj pāvādīnīmus, jū fūīkcījās (vīršēlīs, tītulīnīs lapās, āutorīus, pāvādīnīmas īr kt.), īmītuojā skāītymā, domīsī ābēcēlēs rāīdēmīs, bāīdō jās kopījuotī. Dalvāvadāmi mōkytojō sīlōmōsē vēīklosē vāīkāī susīpāžīstā su kītāīs rāšytīnēs rāīskōs būdāīs, pvz., Brāīlīo rāštū.

Vāīkāī āprāšō īspūdžīus grīīndj knygōjē

Grafīnēs kālboīs ūgdymās susījēs su smulkīosīos motorīkōīs bēī ākīj īr rāīkū kōōrdīnācījos rāīdā, lāvīnā pāstābūmā, dēīmesj dēītalēīms, plētojā gēbējīmā īsīrēīkštī mīntīs īr jāusmūs pēr vāīz-dā ār zēīnkļā. Grafīnē kālba fōrmuojā suprātīmā āpīē pōpōrcījās, sīmetrījā, tāīgī, ūgdō nē tīk mēīnīnīus, bēī īr lōgīnīo, ērdvīnīo īr kīēkybīnīo māstymo gēbējīmus, tāmā pīēmōnē īsīrēīkštī mātēmātīnīj māstymā.

*Pāsītēlkē grafīnīus sīmbolīus
vāīkāī žymī kēlīj skāītmenīnēī bītutēī*

Vaiko improvizuotoje rašytinėje raiškoje netikėtai pastebimos figūros, panašios į stačiakampį, apskritimą, trikampį

Grafinė raiška ikimokykliniame ugdyme siejama su spontaniškomis veiklomis – laisvu piešimu (vaikams suteikiama erdvė piešti ir eksperimentuoti su linijomis, taškais, figūromis popieriuje, smėlyje, vandenyje), siužetiniais piešiniais (vaikai piešia istorijas ar simbolius, kuriuos gali „skaityti“ kitiems), kitokiomis kūrybinėmis veiklomis.

Laisvas piešimas kreidelėmis

Skaitmeninė kalba – tai komunikacijos būdas, kuris leidžia suvokti ir išreikšti jausmus, mintis, spėjimus, tyrinėjimo, kūrybos procesus ir rezultatus skaitmeninėje erdvėje, taip pat pateikti nurodymus kompiuteriui ar pan. sutartine kalba.

Skaitmeninė kalba ugdoma žaidybinėse, tyrinėjimo, kūrybos ir kitokiose vaiko amžių atitinkančiose veiklose, kai vaikai naudojami skaitmeninėmis priemonėmis ir kuria paprasčiausią skaitmeninį turinį, dalinasi ir aptaria jį su bendraamžiais ir suaugusiais. Tai gali būti vaiko fiksuojama gamtos akimirka arba neįprastas mikropasaulio vaizdas skaitmeninėje nuotraukoje, piešimas programėlėje, animuoto skaitmeninio pasakojimo kūrimas, judančių vaizdų įrašymas. Skaitmeninės priemonės papildo, praplečia patirtines veiklas, suteikia vaikams dar vieną būdą išreikšti save. Pvz., stebėdamas, tyrinėdamas lietaus reiškinį, vaikas gali pateikti savo įspūdžius lietaus garsų skaitmeniniu įrašu, o savo akvarele tapyto lietaus paveikslo nuotrauką papildyti elementais iš įvairių mokyklos viduje ir išorėje darytų skaitmeninių nuotraukų.

Naudodamiesi 3D akiniais vaikai patiria neįprastų įspūdžių ir susipažįsta su virtualiąja realybe

Išsirinkusi pasaką pagal užrašytą pavadinimą, mergaitė skenuoja kodą ir jos klausosi

Kitas skaitmeninės kalbos ugdymo(si) aspektas yra susijęs su nurodymais kompiuteriui ar kitokiai technologijai, veiksmų sekų (algoritmų) sudarymu, elementaraus programavimo elementais, t. y. su tuo, kas mums padeda „susikalbėti“ su skaitmeninėmis technologijomis automatizuojant paprasčiausias užduotis. Šie gebėjimai ugdomi įvairiausiose veiklose be technologijų (pvz., šokio judesių taisyklių apibūdinimas ir nuoseklus vykdymas, komandas reiškiančių akmenėlių dėliojimas, roboto vaidinimas, kelio iki pasirinkto objekto grupėje arba mokyklos kieme vaizdavimas). Vaikai supranta, kad kompiuteris (robotas) gali „suprasti“ tik aiškiai nusakytus nurodymus, daro prielaidas, stebi rezultatą (pvz., robotuko valdymas keliuose tarp vaikų pastatytų bokštų).

Su algoritmais mes susiduriame kasdien, ir informatinis mąstymas, susijęs su šiuo skaitmeninės kalbos aspektu, padeda pastebėti dėsningumus, planuoti, spręsti problemas.

Vaikai, naudodamiesi planšete, paleido robotą

Skaitmeninė kalba yra susijusi su matematiniu mąstymu – kai vaikas geba skaičiuoti, rūšiuoti, pastebėti dėsningumus, jis kartu pradeda suvokti, kad šie dėsningumai gali būti išreikšiami veiksmų sekomis ar algoritmais. Taigi, matematika formuoja loginį ir struktūrinį mąstymą, o skaitmeninė kalba išplečia jį į procesinį, kūrybiškai taikomą kontekste.

Kalbų įvairovė ir dermė. 1 lentelėje pateikiama apibendrinta informacija apie kalbų įvairovę. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad nors šiame skyriuje kalbama apie įvairias kalbas, kiekvieną atskirai apibūdinant, būtina suprasti, kad kalbinis ugdymas yra integruotas, o skirtingų kalbinių gebėjimų ugdymas įprastai vyksta kartu.

1 lentelė. *Kalbų įvairovę apibendrinanti lentelė*

Kalba	Veiklų pavyzdžiai
Žodinė kalba: gimtoji kalba ir jos atmainos, kitos kalbos	Skaitymas, pasakojimai, dainos, pokalbiai, žodžių žaidimai
Kūno kalba	Žaidimai su gestais, kortelių žaidimai, pantomima, šešėlių teatras, emocijų vaidinimai, šokio improvizacijos, judesio istorijos, judrieji žaidimai, gestų kalbos elementai
Emocijų kalba	Veido išraiškų žaidimai, emocijų vaidmenys, empatiją skatinančios veiklos, paveikslėliai, emocijų erdvė
Pojūčių kalba	Pojūčių žaidimai, smėlio, vandens žaidimai, tekstūrų tyrinėjimas, muzikiniai žaidimai, kvapų laboratorija, skonių erdvė, sensorinė dėžė, paslapčių maišelis, meditacijos elementai, refleksijos
Garsų kalba	Ritmai, melodijos, dainos, garsų žaidimai, tylos žaidimai
Vaizdų kalba	Piešiniai, simbolių kūrimas, vizualiniai pasakojimai
Simbolių kalba	Kortelės su vaizdais, schemas veikloms, simboliniai žaidimai, lipdukai, domino, teminiai žemėlapiai
Grafinė kalba	Laisvas piešimas, siužetiniai piešiniai, ženklai
Skaitmeninė kalba	Kalbiniai logikos žaidimai, sekų kūrimo veiklos, kartojimo veiksmas, pasakų pagal modelį kūrimas, interaktyvios knygos ir žaislai
Kitos kalbos	...

4.

KAIP KURTI KALBŲ ĮVAIROVĖS KONTEKSTĄ?

Kalbų įvairovės konteksto paskirtis – kurti ir palaikyti aplinkos sąlygas, palankias rasti ir plėtoti skirtingiems vaikų komunikavimo būdams, įvairiai žodinei ir nežodinei raiškai, kalbų pažinimui, teigiamoms nuostatoms, susijusioms su kalbų ir jos formų įvairove. Kuriant kontekstą pasinaudojama mokykloje ar grupėje esama kalbų įvairove, socialinių tinklų ir skaitmeninių technologijų teikiamomis galimybėmis, kalbų pasaulio pažinimą papildančiomis ir kalbą ugdančiomis vaizdinėmis ir garsinėmis priemonėmis, taip pat kasdienėmis komunikacinėmis situacijomis, kylančiomis vidaus ir lauko aplinkose (Gairės, 32.5).

Kiekvienas ugdymo(si) kontekstas yra svarbus kalbos ugdymui(si), nes padeda plėsti vaikų žodyną, kurti prasmingus sakinius, mokytis rišliai kalbėti, bendrauti ir siekti komunikacinių tikslų. Todėl mąstant apie bet kokį kuriamą kontekstą, reikėtų pagalvoti, ar išnaudojamos visos jo suteikiamos galimybės plėtoti žodinės kalbos, kūno kalbos, emocijų kalbos, pojūčių kalbos, simbolinės kalbos ir kt. gebėjimus. Toliau pateikiame pavyzdį, kuris atskleidžia kalbų dermę ir ugdomų kalbinių gebėjimų įvairovę viename ugdymo(si) kontekste.

Atkreiptinas dėmesys, kad siūlomos veiklos yra tik pavyzdžiai, kaip kurti kalbų įvairovės kontekstą. Pasirenkant veiklas, priemones, jų eiliškumą, išdėstymą laike, atsižvelgiama į ugdymo įstaigos ir grupės gyvenimo ritmą, aplinką ir pan.

Pavyzdys

Veikla skirta 4–6 metų vaikams.

Įkvepiantis iššūkis – laiškas, randamas grupėje. Ant voko užrašytas grupės pavadinimas, siuntėjo adresas, užklijuotas pašto ženklas.

Atvėrus voką, randamas laiškas, kurį perskaito mokytoja.

Bonjour! Laba diena!

Aš esu Adam. Esu iš Prancūzijos, Paryžiaus. Labai tikiuosi, kad radote mano laišką ir man padėsite.

Spalio mėnesį buvau Lietuvoje pas savo pusbrolių. Spalio 10 dieną atėjau su juo į šį darželį. Jūsų darželis nuostabus, jame labai smagu! Čia tiek daug gerų ir draugiškų vaikų, tiek daug įdomių žaidimų! Galbūt mes žaidėme kartu? Galbūt buvome susitikę? Jeigu ne, tikiuosi susitiksime kitą kartą, kai vėl atvyksiu į Lietuvą.

Dabar aš jau esu Prancūzijoje. Labai noriu paprašyti pagalbos. Vaikščiodamas darželio kieme pamečiau rakta... Raktą, su kuriuo užrakinau spintelę. O joje palikau kelis svarbius daiktus. Ar galėtumėte paieškoti pamesto rakto, atrakinti spintelę ir atsiųsti man mano daiktus? Aš būčiau labai laimingas!

Pridedu jums planą, kur vaikščiojau, kai pamečiau raktą.

Labai jums ačiū, vaikai! Merci beaucoup! 😊 Bonne journée!

ADAM

Po laiško tekstu pateikiamas kiemo planas su pastatų, kitų objektų simboliais ir rodyklės, vaizduojančios berniuko kelią.

Gautas laiškas suteikia galimybę organizuoti kelių dienų veiklas, susijusias su kalbinių gebėjimų ugdymu, tuo pačiu metu ugdam ir kitų pasiekimų sričių gebėjimus. Kaip šis laiškas gali inspiruoti žodinės kalbos, kūno kalbos, emocijų kalbos, pojūčių kalbos, vaizdų kalbos, simbolių kalbos, grafinės kalbos, skaitmeninės kalbos ugdymą? Kokių sričių ir kokius pasiekimus auginą veiklos?

1 VEIKLA. LAIŠKO SKAITYMAS

1.1. Žodinė kalba. Laiško tekstas skatina susidomėjimą kalbomis ir jų įvairove. Jis prasideda žodžiu „*Bonjour!*“, kuris iškart pažadina vaikų smalsumą, pastebėjus, kad tai ne lietuviškas žodis. Mokytoja gali paklausti: „Kodėl berniukas rašo „*Bonjour?*“, „Kaip galvojate, ką tai reiškia? Patikrinkime internete arba žodyne“, „Kaip pasisveikina žmonės Lietuvoje? O kaip Prancūzijoje?“, „Kaip sveikinamasi kitose šalyse?“. Taip natūraliai pradedamas kalbų pažinimo dialogas, kuriame vaikai lygina garsus, tartį. Laiško pradžia atveria galimybę diskusijai apie kitas šalis, susipažinimui su Prancūzijos sostine, geografine padėtimi, pokalbiams apie tai, kodėl žmonės keliauja, kodėl jie moka kelias kalbas, kodėl jų mokosi, taip pat pokalbiui apie Prancūzijos ir Lietuvos sostines, Prancūzijos ir Lietuvos kultūrą ir pan. Klausydamiesi antrą arba trečią kartą skaitomo laiško, vaikai stengiasi suprasti turinį, aptaria, kas jame parašyta, kelia klausimus ir ieško atsakymų, bando laiške surasti kitus prancūziškus žodžius ir juos pakartoti (tarties galima paklausti internete). Veiklą metu vaikai mokosi klausytis ir sekti laiško turinį, išskirti svarbiausią informaciją, formuluoti klausimus ir atsakymus, vartoti naujus žodžius (*Prancūzija, Paryžius, adresas, paštas* ir kt.). Veiklos stiprina pasakojimo gebėjimus, plečia žodyną ir kultūrinį pažinimą.

1.1. Pasiekimai¹

19. Kalbų supratimas

- 4 žingsnis. Išklauso, supranta ir reaguoja į tai, ką jam sako, aiškina suaugusysis ar vaikas įvairiose komunikacinėse situacijose; supranta ir reaguoja į klausimus, kurie prasideda žodžiais: „kodėl“, „kaip“, „koks“, kelis vienas paskui kitą sekančius prašymus; atpažįsta, kai kalbama ne gimtąja kalba. Domisi rašytinės kalbos elementais ir atkreipia dėmesį į juos savo aplinkoje.
- 5 žingsnis. Atidžiai klausosi įvairaus turinio ir stiliaus tekstų <...>.

20. Kalbinė raiška

- 4 žingsnis. 3–5 žodžių vientisiniais sakiniais kalba pats sau ir kitam, klausinėja, užkalbina, prašo, kreipiasi, tariasi, laikydamasis elementarių kalbinio bendravimo normų <...>.
- 6 žingsnis. <...> klausinėja apie tai, ką išgirdo, matė, pajautė, sužinojo, sprendžia problemas <...>.

14. Savivoka ir savigarba

- 5 žingsnis. Pasako, kokia yra jo gimtoji kalba, aiškina, ką žino ir supranta apie savo šalies kalbą, kultūrą, samprotuoja, kuo ji skiriasi nuo kitų jam žinomų šalių kalbos ir kultūros <...>.

¹ Čia ir toliau pateikiami su veikla susiję pasiekimai iš *Pasiekimų aprašo*.

1.2. Kūno kalba, emocijų kalba. Vaikai vaizduoja, kaip Adamas jautėsi, pametęs raktą; kaip jaustųsi, jeigu sužinotų, kad raktas rastas; kaip jaustųsi, jei gautų siuntinį su savo daiktais. Aptariama, kaip mes jaučiamės, kai ką nors pametame? Ką tada darome? Po laiško skaitymo mokytojas gali pasiūlyti sukurti pantomimą „Kaip Adamas pametė raktą“, kai vaikai perteikia pasakojimą vien kūno judesiais ir mimika, be žodžių. Vėliau galima suvaidinti situaciją, pasitelkiant žodinę kalbą. Naudojant gestus, mimiką, kūno judesius perteikiamos emocijos, mokomasi jas įvardyti, apibūdinti. Tai plėtoja ir žodinės, ir nežodinės kalbos gebėjimus, stiprina empatijos jausmą.

1.2. Pasiekimai

19. Kalbų supratimas

- 4 žingsnis. Supranta tą pačią mintį, idėją, jausmą, išreikštą skirtingais būdais: vaizdiniu arba garso kūrinium, kūno kalba, žodine ir simboline raiška.
- 5 žingsnis. Atpažįsta, kokie atskiri raiškos būdai ir priemonės buvo panaudoti perteikiant jausmą, idėją ar mintį.
- 6 žingsnis. Atpažįsta, kokie integruoti raiškos būdai ir priemonės buvo panaudoti perteikiant jausmą, idėją ar mintį.

20. Kalbinė raiška

- 4 žingsnis. <...> Aktyviai dalyvauja vaidmeniniuose žaidimuose pereidamas nuo vieno kalbėjimo būdo prie kito.

12. Emocijų suvokimas ir raiška

- 4 žingsnis. Atpažįsta kitų emocijas ir jausmus pagal veido išraišką, elgesį, veiksmus, jas atliepia, imituoja vaidmenų žaidimuose.
- 5 žingsnis. Atpažįsta ir komentuoja kitų emocijas, jausmus ir situacijas, kuriose jie kyla, pradeda suprasti, kad kai kurie veiksmai ir žodžiai gali žėisti kitų jausmus.

15. Santykiai su suaugusiaisiais ir bendraamžiais

- 4 žingsnis. <...> Geba žaisti, atlikti bendrą veiklą poroje, kelių vaikų grupelėje, siūlo ir priima idėjas, derina norus ir veiksmus, sprendžia nesutarimus <...>.
- 6 žingsnis. Domisi socialiniais ir kultūriniais skirtumais tarp vaikų, jų šeimų ir natūraliai juos priima. Parodo supratimą ir pagarbą kitokiai išvaizdai, kitokiam požiūriui, kitai kultūrai.

22. Meninė raiška: 22.4.4. Teatro posritis

- 4 žingsnis. Kurdamas vaidmenį naudoja išraiškingus kūno judesius, veido mimiką, balso intonacijas, pradeda kurti dialogą tarp veikėjų, siūlo idėjas, naudoja grupėje esančias priemones: lėles, kaukes, kostiumų detales.

1.2. Pasiekimai (tęsinys)

26. Gebėjimas žaisti

- 4 žingsnis. Geba laikytis žaidime priimto vaidmens, siekia tiksliai atlikti pasirinkto vaidmens funkcijas, turi mėgstamą vaidmenį.
- 5 žingsnis. Drauge su kitais vaikais plėtoja tęstinius siužetinius vaidmenų žaidimus. Žaisdamas improvizuoja, kuria vis sudėtingesnius siužetus, kuriuose susipina realios patirtys su fantastiniais elementais ir personažais.

1.3. Skaitmeninė kalba. Kartu su mokytoju ieškodami žodžių vertimų internete, klausydami prancūziškų žodžių įrašų, vaikai supranta skaitmeninių priemonių galimybes, paieškos funkciją, mokosi suvesti nepažįstamą tekstą, kurį gali prieš tai užrašyti popieriuje, kopijuodami pagal pavyzdį ir aptardami garsus bei juos žyminčias raides. Vaikai kartu su mokytoju gali ieškoti internete Prancūzijos, Paryžiaus vaizdų, juos aptarti, vaidinti ir pan.

1.3. Pasiekimai

18. Skaitmeninis sumanumas

- 5 žingsnis. Mokytojo padedamas ir prižiūrimas naudojami įvairių išmaniųjų įrenginių valdymo priemonėmis (pele, jutikliniu ekranu, klaviatūra), informacinėmis svetainėmis tyrinėjimams ir kt. ugdomajai veiklai.

20. Kalbinė raiška

- 5 žingsnis. <...> bando perteikti informaciją <...> kopijuodamas arba užrašydamas raides, simbolius ar žodžius <...>.
- 6 žingsnis. Kopijuoja aplinkoje matomus žodžius, spausdintinėmis raidėmis rašo savo vardą, kelis žodžius.

1.4. Simbolinė kalba. Laiške įvardyta data skatina aptarti, kaip skaičiuojamos dienos. Kalendoriaus analizė skatina suprasti simbolinį laiko žymėjimą, leidžia aptarti skaitmenų reikšmes, prisiminti, kad skaičiuojame ne tik daiktus, bet ir dienas.

1.4. Pasiekimai

17. Matematinis mąstymas

- 5 žingsnis. Nuosekliai įvardija skaičius nuo 0 iki 9, juos parašo skaitmenimis, susieja su daiktų skaičiumi <...>.

19. Kalbų supratimas

- 5 žingsnis. <...> suvokia skirtingų žanrų leidinių skirtumus (kalendorius, knyga, žurnalas, tinklalapis).

2 VEIKLA. INFORMACIJOS, PARAŠYTOS ANT VOKO, ANALIZĖ

2.1. Simbolinė kalba. Vaikai tyrinėja voką: užrašą, adresą, pašto ženklą, mokosi suprasti jų paskirtį. Mokytoja gali parodyti, kaip atrodo laišakai kitose šalyse, kaip rašomi adresai, kokie simboliai ar ženklai naudojami. Šitaip vaikai pradeda atrasti rašytinės kalbos prasmę ir suprasti, kad ženklai, žodžiai, adresai turi konkretų tikslą: perduoti žinutę žmogui kitur. Pašto ženklas – puiki priemonė kalbėti apie valstybės simbolius (vėliava, gyvūnai, garsūs žmonės), kultūrinius skirtumus (kaip atrodo prancūziškas pašto ženklas, kuo jis skiriasi nuo lietuviško). Tai lavina simbolinę kalbą – gebėjimą atpažinti ir suprasti reikšmes, perteikiamas vaizdais arba ženklais.

2.1. Pasiekimai

19. Kalbų supratimas

- 4 žingsnis. Domisi rašytinės kalbos elementais ir atkreipia dėmesį į juos savo aplinkoje; atpažįsta vieną kitą raidę ar skaitmenį <...>.

14. Savivoka ir savigarba

- 4 žingsnis. <...> Dalinasi savo artimosios kultūrinės aplinkos buities, veiklų ir renginių patirtimi su kitais vaikais ir mokytojais, domisi kitų kultūrų simboliais <...>.

- 5 žingsnis. Pasako, kokia yra jo gimtoji kalba, aiškina, ką žino ir supranta apie savo šalies kalbą, kultūrą, samprotauja, kuo ji skiriasi nuo kitų jam žinomų šalių kalbos ir kultūros <...>.
- 6 žingsnis. <...> Tyrinėja savo šalies ir kitų jam įdomių šalių simbolius, kalbą, žemėlapius, žmonių gyvenimo būdą <...>.

16. Aplinkos pažinimas

- 4 žingsnis. Parodo, kad supranta, kurie kultūriniai vaizdai, garsai, judesiai, skoniai, kvapai ar pasakojimai yra iš kitos nei jo paties kultūra <...>.

24. Tyrinėjimas

- 4 žingsnis. Tyrinėdamas aplinkos objektus ir reiškinius, savo ir kitų veiklos elementus, temas ir siužetus, remiasi patirtimi ir vaizduote <...>.

2.2. Grafinė kalba. Ant voko užrašytas grupės pavadinimas gali tapti skaitymo veikla. Mokytoja kviečia vaikus garsiai skaityti raides, jungti skiemenis, spėlioti žodį. Kartu aptariama raidžių forma, garsai, kuriuos žymi raidės, panašumai su kitų vaikų vardų raidėmis ir garsais. Tai stiprina garsinės analizės gebėjimus (raidė – garsas – žodis) ir ugdo skaitymo motyvą, supratimą, kad skaitymas turi tikslą – sužinoti, kam adresuotas laiškas, kas jį parašė ir pan.

2.2. Pasiekimai

19. Kalbų supratimas

- 5 žingsnis. Supranta, kad kalbos garsai žymimi raidėmis; atpažįsta savo vardo ir kitas asmeniškai aktualias raides, skaitmenis, supranta aplinkoje matomų kai kurių spausdintų žodžių prasmę <...>.
- 6 žingsnis. Supranta, kad raštas yra sistema, turinti taisykles; suaugusiojo skaitomą tekstą <...> seka akimis ar pirštu iš kairės į dešinę, iš viršaus į apačią; supranta, kad garsai ir raidės sudaro žodį, atpažįsta nuo kelių iki kelių abėcėlės raidžių; pradeda skirti paprastos garsinės sandaros žodžius sudarančius garsus, skiemenis.

27. Mokėjimas mokytis

- 5 žingsnis. Išlieka pozityviai nusiteikęs siekti numatyto tikslo nepaisant iškylančių sunkumų <...>.
- 6 žingsnis. Įsitraukia į naują, iššūkio reikalaujančią veiklą, drąsiai kalba apie tai, ką jau moka, ką norėtų sužinoti, ko išmokti.

2.3. Žodinė kalba. Ant voko užrašytas siuntėjo adresas, miestas, šalis skatina su vaikais aptarti, ką reiškia adresas, kas yra siuntėjas ir gavėjas.

2.3. Pasiekimai

19. Kalbų supratimas

- 6 žingsnis. Domisi įvairiais rašytiniais teksta, iš iliustracijų ir vieno kito atpažįstamo žodžio supranta jų siužetą <...>.

24. Tyrinėjimas

- 4 žingsnis. Kelia klausimus, spėlioja, padedamas numato tiriamosios veiklos eigą, rezultatus.

2.4. Vaizdų kalba. Vaikams galima parodyti pašto ženklų pavyzdžių, pasiaiškinti, kodėl ant jų rašomas šalies pavadinimas. Vaikai patys kuria pašto ženklą, jį paaiškina draugams.

2.4. Pasiekimai

14. Savivoka ir savigarba

- 5 žingsnis. <...> Vaizduoja ir naudoja savo šalies simbolius.

22. Meninė raiška: 22.4.1. Dailės posritis

- 4 žingsnis. Grafiškai pavaizduoja skirtingas linijas (storas, plonas, vingiuotas ir pan.), skirtingo dydžio dėmes, formas. Pradeda kurti objektų vaizdus. Komentuoja savo ar kitų sukurtus grafinius ir erdvinius kūrinius, tai, ką sukūrė, papildo pasakojimu <...>.
- 6 žingsnis. Kuria darbus, pasižyminčius <...> grafiniais ženklais (skaitmenimis, žodžiais, raidėmis, rodyklėmis). Turi išankstinį kūrybinį sumanymą, nuosekliai bando jį įgyvendinti <...>.

3 VEIKLA. PLANO ANALIZĖ

3.1. Žodinė kalba. Kiemo planas su pastatų, objektų simboliais ir rodyklėmis, vaizduojančiomis Adamo kelią, gali tapti ne tik puikia orientacijos ir erdvės pažinimo veikla, bet ir labai turtinga žodinės kalbos ugdymo priemone. Analizuodami planą, vaikai mokosi apibūdinti erdvę žodžiais: „čia“, „ten“, „šalia“, „už“, „prie“, „kairėje“, „dešinėje“, „toli“, „arti“, taip pat kalbėti apie kryptis ir vietas: „Adamas ėjo pro smėlio dėžę“, „Gal raktas nukrito prie sūpynių“, „Pasuko kairėn“, „Paėjo pirmyn“. Tai padeda plėtoti erdvės sąvokų žodyną. Vaikai kalba ne tik apie *ką mato*, bet ir *kur tai yra*, t. y. ugdą gebėjimą susieti kalbą su veiksmu ir aplinka.

Plano analizė vyksta grupėje – vaikai aptaria, svarsto, tariasi, kur eiti ir ką reiškia ženklai. Tokiose situacijose ugdomi klausymosi įgūdžiai, gebėjimas reikšti nuomonę („Man atrodo, kad raktas po medžiu“), kalbinis mandagumas (susitarimai, klausimai). Taip stiprinami ne tik komunikaciniai, bet ir socialiniai įgūdžiai.

Analizuodami planą, vaikai mokosi versti vizualią informaciją į žodinę: „Čia Adamas praėjo pro sūpynes“, „Čia rodyklė rodo, kur eiti“. Kalbėjimas apie planą lavina gebėjimą rišliai kalbėti ir pasakoti, nes plano skaitymas ir kelio sekimas – tai pasakojimo kūrimas, pvz., „Adamas išėjo iš darželio, pasuko į dešinę, priėjo smėlio dėžę, paskui ėjo prie sūpynių...“

3.1. Pasiekimai

25. Problemų sprendimas

- 4 žingsnis. Nori problemą įveikti, išbando paties taikytus, stebėtus ar naujai sugalvotus veikimo būdus, pradeda atsitiktinį eksperimentavimą, bandymus. Orientuodamasis į įsivaizduojamą problemos sprendimo rezultatą, renkasi veikimo būdus ir priemones. Dalinasi mintimis apie problemos sprendimą.
- 5 žingsnis. Pasitikrina, kaip suprato problemą apie ją kalbėdamas ir užduodamas klausimus. Ieško priimtinių bendrų sprendimų kartu su kitais, siūlo sprendimo būdus kitiems, sugeba atpažinti išorinius trikdžius ir atsiriboti nuo jų veikdamas, išbando sprendimo būdų alternatyvas.

17. Matematinis mąstymas

- 4 žingsnis. Kasdienėse veiklose pradeda vartoti žodžius: pirmyn – atgal, kairėn – dešinėn, aukštyn – žemyn <...>.

20. Kalbinė raiška

- 5 žingsnis. <...> laisvai kalba sudėtiniais sakiniais, žodžius į sakinius jungia laikydamasis įvaldytų kalbos taisyklių; pateikia atsakymus į konkrečius klausimus nurodydamas detales <...>.
- 6 žingsnis. Kuria, pasakoja istorijas pagal paveikslėlių seką, nuosekliai paminėdamas pagrindinius įvykius <...>.

3.2. Simbolinė kalba. Plane pateikti simboliai (medžiai, rodyklės, spalvos) moko vaikus, kad ženklai gali perteikti informaciją be žodžių. Vaikai mokosi atpažinti ir įvardyti simbolius, suprasti jų reikšmes (rodyklė – judėjimo kryptis, stačiakampis – pastatas, linija – kelias), lyginti ženklus su realiais objektais. Tai lavina simbolinę kalbą – gebėjimą „skaityti“ ne tik raides, bet ir vaizdus, ženklus, piktogramas. Vaikai mokosi „skaityti“ paveikslėlius taip, kaip vėliau skaitys tekstą – iš kairės į dešinę, pagal seką; pradeda suvokti, kad kiekvienas ženklas turi sutartinę reikšmę, kurią reikia išmokti suprasti. Tai – žingsnis į rašytinės kalbos suvokimą ir skaitymo gebėjimus. Mokytojas gali parodyti, kad simboliai yra universali kalba, pvz., rodyklės, šypsenėlės, pėsčiųjų ženklai yra suprantami visiems, nepriklausomai nuo kalbos. Tai padeda vaikams suprasti, kad kalba turi įvairias raiškos formas – žodinę, rašytinę, vizualinę, garsinę – ir visos jos reikalingos bendravimui.

3.2. Pasiekimai

19. Kalbų supratimas

- 4 žingsnis. Supranta tą pačią mintį, idėją, jausmą, išreikštą skirtingais būdais: vaizdiniu arba garso kūrinio, kūno kalba, žodine ir simboliškai raiška.

18. Skaitmeninis sumanumas

- 4 žingsnis. Supranta ir atlieka grafiniais simboliais ir objektais žymimas komandas.

3.3. Vaizdų kalba. Vaikai spalvina arba perpiešia planą, pridėdami detalių, taip pat gali kurti savo planus. Vaikai piešia kelionės seką – vizualinį pasakojimą: *Adamas darželyje, Adamas lauke pameta raktą, vaikai ieško ir randa raktą*. Tai stiprina sekos suvokimą (kas po ko), lavina naratyvinį (siužetinį) mąstymą, ugdo gebėjimą išreikšti informaciją vizualiai, skatina kūrybiškumą.

3.3. Pasiekimai

17. Matematinis mąstymas

- 4 žingsnis. <...> Nupiešia paprastą planą, kuriame atvaizduoja 2–3 matomus daiktus. Atpažįsta dviejų pasikartojančių elementų seką, ją nukopijuoja, pratęsia 1–2 elementais iš bet kurios pusės.

18. Skaitmeninis sumanumas

- 5 žingsnis. Dėlioja vaizdiniais simboliais ar objektais pateiktas komandas, sudarydamas rišlią veiksmų seką. Nusako, kaip nuosekliai, žingsnis po žingsnio pavyko pasiekti rezultatą. Išbando užrašytas veiksmų sekas žaidybinėje programavimo aplinkoje.

23. Kūrybiškumas

- 5 žingsnis. Supranta ir nusako konkretaus savo kūrinio paskirtį. Pasakoja apie tai, ką sukūrė, apie pasirinktus kūrybos būdus, medžiagas, priemones.

22. Meninė raiška: 22.4.1. Dailės posritis

- 4 žingsnis. Grafiškai pavaizduoja skirtingas linijas (storas, plonas, vingiuotas ir pan.), skirtingo dydžio dėmes, formas. Pradedą kurti objektų vaizdus.
- 6 žingsnis. Kuria darbus, pasižyminčius fantastinėmis detalėmis, grafiniais ženklais (skaitmenimis, žodžiais, raidėmis, rodyklėmis) <...>.

4 VEIKLA. RAKTO PAIEŠKA IR SPINTELĖS ATRAKINIMAS

4.1. Žodinė kalba. Ieškodami rakto vaikai seka planu, klausia, siūlo, dalinasi pastebėjimais. Mokytojas gali pasiūlyti naujų žodžių (*pėdsakas, paieška ir t. t.*). Ugdomi gebėjimai: klausymasis ir reagavimas į kalbą, tikslingas žodyno plėtimas per veiklą, klausimų formulavimas ir pasakojimas, kalbos kaip bendradarbiavimo priemonės supratimas.

4.1. Pasiekimai

20. Kalbinė raiška

- 5 žingsnis. <...> laisvai kalba sudėtiniais sakiniais, žodžius į sakinius jungia laikydamasis įvaldytų kalbos taisyklių; pateikia atsakymus į konkrečius klausimus nurodydamas detales kas, ką, kada ar kur <...>.
- 6 žingsnis. Atsižvelgdamas į bendravimo tikslą ir situaciją, išsako savo patirtį, norus, svajones, pasiūlymus, svarstymus, aiškinasi, diskutuoja; vartoja mandagumo ir vaizdingus žodžius (sinonimus, antonimus ir kt.); klausinėja apie tai, ką išgirdo, matė, pajautė, sužinojo, sprendžia problemas <...>.

25. Problemų sprendimas

- 5 žingsnis. Pasitikrina, kaip suprato problemą apie ją kalbėdamas ir užduodamas klausimus. Ieško priimtinių bendrų sprendimų kartu su kitais, siūlo sprendimo būdus kitiems, sugeba atpažinti išorinius trikdžius ir atsiriboti nuo jų veikdamas, išbando sprendimo būdų alternatyvas.
- 6 žingsnis. Atpažįsta ir natūraliai priima sudėtingą veiklą, kliūtis, sunkumus ar problemas, yra nusiteikęs jas savarankiškai ar drauge su kitais įveikti. Susidūręs su nauja problema, taiko turimas žinias ir patirtį <...>.

4.2. Kūno kalba ir emocijų kalba. Vaikai rodo kryptis, gestais kviečia kitus, lenkiasi, rankomis demonstruoja atradimus. Jie naudoja mimiką, kūno judesius perteikdami jaudulį, netikėtumą ar džiaugsmą. Ugdomi gebėjimai suprasti kitų siunčiamus kūno signalus, tikslingai pasitelkti judesius, dalintis emocijomis.

4.2. Pasiekimai

12. Emocijų suvokimas ir raiška

- 5 žingsnis. Atpažįsta ir pavadina savo emocijas bei jausmus, įvardija situacijas, kuriose jie kilo. Emocijas ir jausmus dažniausiai išreiškia sau ir kitiems priimtinais būdais.

4.2. Pasiekimai (*tęsinys*)

13. Savireguliacija ir savikontrolė

- 5 žingsnis. Žaisdamas ir atlikdamas sudominusią veiklą, geba sutelkti dėmesį ir pastangas, ištvermę, slopinti impulsyvius veiksmus. Ramioje situacijoje konfliktą sprendžia žodžiais, o ne veiksmais, siūlo kelis sprendimo būdus, numatydamas jų pasekmes.

4.3. Pojūčių kalba. Vaikai naudoja regą, klausą, lytėjimą, kad surastų raktą. Klausosi aplinkos garsų, žiūri į formas, faktūras, atspalvius. Mokytojas paskatina vaikus apibūdinti pojūčius (pvz., „žolė šlapia“, „suoliukas šiurkštus“). Veiklos stiprina suvokimą per patirtį – kalba tampa ne tik abstraktus ženklas, bet ir realios patirties apibūdinimas, susieja pojūčius ir kalbėjimą, padeda paversti jutiminę patirtį žodžiais.

4.3. Pasiekimai

24. Tyrinėjimas

- 4 žingsnis. Tyrinėdamas aplinkos objektus ir reiškinius, savo ir kitų veiklos elementus, temas ir siužetus, remiasi patirtimi ir vaizduote <...>.

25. Problemų sprendimas

- 5 žingsnis. Spręsdamas problemą samprotauja, kas pavyko (nepavyko), ką galima daryti toliau ar kitaip.

5 VEIKLA. ATSAKOMASIS LAIŠKAS IR SIUNTINIO PARUOŠIMAS IŠSIŪSTI

5.1. Žodinė kalba. Vaikai tariausi, ką parašyti laiške: klausia vieni kitų, dalinasi mintimis, siūlo žodžius ar sakinius, formuluoja klausimus, kuriuos nori užduoti Adamui. Mokytoja padeda modeliuoti sakinius, juos užrašo. Vaikai mokosi klausytis, pasakyti mintį, sudaryti sakinius, bendradarbiauti.

5.1. Pasiekimai

15. Santykiai su suaugusiaisiais ir bendraamžiais

- 4 žingsnis. Įsitraukia į suaugusiojo pasiūlytas bendras veiklas ir jas plėtoja, pats inicijuoja pokalbius ir bendras veiklas su suaugusiuoju. Geba žaisti, atlikti bendrą veiklą poroje, kelių vaikų grupelėje, siūlo ir priima idėjas, derina norus ir veiksmus, sprendžia nesutarimus <...>.

20. Kalbinė raiška

- 4 žingsnis. 3–5 žodžių vientisiniais sakiniais kalba pats sau ir kitam, klausinėja, užkalbina, prašo, kreipiasi, tariausi, laikydamasis elementarių kalbinio bendravimo normų <...>.

5.2. Grafinė kalba. Mokytojo padedami vaikai aiškinasi laiško struktūrą, mokosi patys užrašyti pasisveikinimą / atsisveikinimą, savo vardą.

5.2. Pasiekimai

20. Kalbinė raiška

- 5 žingsnis. Supranta rašymo tikslus, bando perteikti informaciją piešiniu, kopijuodamas arba užrašydamas raides, simbolius ar žodžius <...>.
- 6 žingsnis. Kopijuoja aplinkoje matomus žodžius, spausdintinėmis raidėmis rašo savo vardą, kelis žodžius.

5.3. Simbolinė kalba. Laišką pasiūloma papildyti simboliais arba piešiniais. Vaikai aiškinasi, kaip ženklai ir piešiniai gali papildyti tekstą, ugdo gebėjimus kurti simbolius, derinti vizualinę ir žodinę kalbą, plėtoja abstraktųjį mąstymą.

5.3. Pasiekimai

23. Kūrybiškumas

- 5 žingsnis. Generuoja naujas idėjas, fantazuoja apie tai, ką nori sukurti. Neįprastai naudoja įvairias medžiagas, priemones ir kūrybos būdus įvairiose kasdienio gyvenimo ir veiklos srityse.
- 6 žingsnis. Numato, kaip ir kokiomis priemonėmis sieks kūrybinio rezultato, padedamas sprendžia kūrybinius iššūkius, pagal savo įsivaizdavimą siekia pabaigti kūrybinį darbą, paskatintas jį tobulina.

22. Meninė raiška: 22.4.1. Dailės posritis

- 4 žingsnis. Noriai, drąsiai išbando naujas vizualinės raiškos priemones, medžiagas, jas tyrinėja.
- 6 žingsnis. Kuria darbus, pasižyminčius fantastinėmis detalėmis, grafiniais ženklais (skaitmenimis, žodžiais, raidėmis, rodyklėmis). Turi išankstinį kūrybinį sumanymą, nuosekliai bando jį įgyvendinti; įgyvendindamas įvairias idėjas dažniausiai tikslingai pasirenka dailės priemones ir technikas. Kartu su kitais kuria bendrus dailės darbus.

5. KAIP RASTI GERIAUSIUS SPRENDIMUS DAUGIAKALBĖJE GRUPĖJE?

Komunikacijos gebėjimų ugdymas(is) – integralus procesas, kuriuo siekiama, kad kiekvienas vaikas įvairiais raškos būdais išreikštų save kaip asmenybę ir bendruomenės narį, sėkmingai įsitrauktų į žodinę ir nežodinę komunikaciją. Dirbdami grupėse, kuriose yra kitakalbių vaikų, pedagogai ne tik atranda daugiakalbės aplinkos pranašumus, bet ir susiduria su naujais iššūkiais, kurie kelia nemažai klausimų. Tiek tarp praktikų, tiek akademinėje bendruomenėje kyla diskusijų dėl kitakalbio vaiko ugdymo prieigos. Neretai dalinamasi patirtimis ir nuogastavimais, kad mokytojas nemoka kitakalbio vaiko gimtosios kalbos, todėl nežino, kaip jam padėti gerai jaustis, kaip jį įtraukti į bendras veiklas ir bendradarbiavimą.

Pastaruoju metu pasaulyje nemažai kalbama apie **lingvistiškai jautrų mokymą**. Tai ugdymas, kai mokytojas pritaiko savo kalbą prie vaiko, ją paprastindamas, aiškiau tardamas žodžius, pabrėždamas svarbiausias sakinio dalis, ir kartu teigiamai reaguoja į vaiko vartojamą gimtąją kalbą, skatindamas vartoti įvairias komunikacijos formas (kūno kalbą, vaizdų kalbą ir pan.) ir skirdamas dėmesio vaiko kultūrinei patirčiai. Šiuo metodu palaikoma **daugiakalbystės ugdymo aplinkoje** idėja, tačiau tai nereiškia, kad ugdymas vykdomas keliomis kalbomis, kad ugdymo procese nuolat taikomas vertimo metodas, ar kad sėkmingai dirbantis mokytojas turi mokėti kitakalbio vaiko kalbą. Lingvistiškai jautrus ugdymas suponuoja teigiamą požiūrį į kalbų ir kultūrų įvairovę ir pastangas padėti vaikui jaustis gerai ugdymo aplinkoje, ugdymą organizuojant įstaigos ugdymo kalba. 2 lentelėje pateikti pavyzdžiai, kaip remtis lingvistiškai jautria ugdymo prieiga.

2 lentelė. Pavyzdžiai, kaip remtis lingvistiškai jautria ugdymo prieiga

Strategija	Tikslas	Pavyzdžiai
Gimtosios kalbos palaikymas	Skatinti vaiką reikšti mintis, jaustis saugiai; sukurti aplinką, skatinančią pažinti kalbų įvairovę.	- Teigiamai reaguokite į vaiko kalbėjimą gimtąja kalba. - Stenkitės suprasti vaiko kalbėjimą iš nežodinės kalbos (gestų, mimikos, intonacijos, veiksmų) ir jį paskatinkite parodydami supratimą. - Jei suprantate vaiko gimtąją kalbą, neignorukite to, parodykite supratimą; kalbėkite lietuviškai, bet kai kuriuos žodžius ar frazes galite išversti, jei tai padeda vaiką įtraukti į veiklas arba jam svarbu emociškai. Nepereikite į visišką bendravimą vaiko kalba, suteikite jam galimybę mokytis lietuvių kalbos, nes dažnai ugdymo įstaiga – vienintelė aplinka, kurioje jis turi galimybę tai daryti. - Jei nesuprantate vaiko kalbos, išsiverskite esmines frazes į jo gimtąją kalbą, naudodamiesi vertimo technologijomis, ir pavartokite jas, kai norite užmegzti kontaktą su vaiku, jaučiate, kad reikia palaikymo arba turite kalbėtis jautriomis temomis. - Skatinkite vaiką pamokyti grupės draugus žodžių savo gimtąja kalba, rodykite susidomėjimą jo kalba. - Bendraudami su tėvais, nemokančiais lietuvių kalbos, pasitelkite programėles, kitas priemones, leidžiančias susikalbėti. - Prisiminkite, kad kiekviena šeima turi teisę išlaikyti savo kalbą, todėl palaikykite tai.
Daugiakultūrės aplinkos palaikymas	Skatinti vaiką jaustis saugų ir pripažintą; sukurti kultūrų pažinimą skatinančią aplinką.	- Ugdymo įstaigoje ar (ir) grupėje turėkite įvairių kultūrų daiktų, ženklų, knygelių atvykusio vaiko kalba, daiktų, kurie reprezentuoja šalies, iš kurios atvyko vaikas, kultūrą. - Atsižvelgdami į kalendorines vaiko kilmės šalių šventes, renkite jas savo ugdymo įstaigoje, taip supažindindami visus vaikus su kultūrų ir tradicijų įvairove ir paskatindami atvykusį vaiką būti šventės organizatoriumi ar aktyviu dalyviu, reprezentuojančiu kitą kultūrą. - Kalbėdami apie Lietuvoje švenčiamas šventes, lietuviškas tradicijas, palyginkite jas su kitų šalių, leiskite atvykusiam vaikui pristatyti savo patirtį piešiniais, vaidyba arba kitomis priemonėmis. - Įtraukite į veiklas dainas, eilėraštukus ir kitas žodines veiklas įvairiomis kalbomis.

Strategija	Tikslas	Pavyzdžiai
Žaismingas įsitraukimas	Skatinti dalyvavimą ir bendravimą.	- Užtikrinkite, kad vaikas įsitrauktų į žaidimus, atliktų jame savo vaidmenį. - Padėkite vaikui dalyvauti žaidime, jei jam sekasi sunkiau, tapdami žaidimo dalimi ir kreipdami žaidimą taip, kad visi dalyviai būtų aktyvūs. - Pasitelkite kūrybinius projektus, kuriuose kiekvienas galėtų išreikšti save, nepriklausomai nuo kalbos gebėjimų (konstravimas, piešimas, judrieji žaidimai ir t. t.).
Stiprybių palaikymas	Skatinti vaiką jaustis saugų ir pripažintą, skatinti dalyvavimą.	- Įžvelgę vaiko stiprybes (meninė raiška, judrieji žaidimai ar pan.), sudarykite sąlygas kuo dažniau atskleisti jas. - Skatinkite, drąsinkite ir girkite vaiką už jo veiklas.
Įtraukianti komunikacija	Lavinti socialinius įgūdžius ir pasitikėjimą savimi.	- Skatinkite vaiką dalyvauti pokalbiuose ir veiklose nepaisant to, kokia kalba jis bendrauja. - Kurkite situacijas, suteikdami galimybę vaikui vartoti lietuviškus žodžius, frazes, kuriuos jis jau žino. - Skatinkite vaiką naudoti įvairias raiškos formas: gestus, piešinius, kūno kalbą. - Pozityviai reaguokite į bet kokią bandymą vartoti lietuvių kalbą.
Kalbos paprastinimas	Padėti suprasti ir paskatinti dalyvauti veiklose.	- Vartokite trumpus sakinius, pabrėždami svarbiausius žodžius: „Duok man <i>knygutę</i>“. - Kartokite frazes veiklos metu (pvz.: „Einame plauti rankyčių. Einame visi kartu. Rankyčių plauti einame. Einame, einame...“). - Naudokite vizualines priemones (paveikslėlius, emocijų veidelius, simbolius, gestus, mimikas). - Vaiko pavartotus žodžius arba frazes lietuvių kalba pakartokite kelis kartus, papildykite kitais žodžiais sudarydami arba išplėsdami sakinį. - Netaisykite kalbos klaidų, o performuluokite – pakartokite vaiko pasakymą taisyklinga forma, neakcentuodami klaidos (pvz.: „Noriu lauką“ – „Nori į lauką? Aš irgi noriu į lauką. Greitai eisime į lauką“).

Strategija	Tikslas	Pavyzdžiai
Bendradarbiavimas su šeima	Palaikyti bendradarbiavimą su tėvais, siesti ugdymo įstaigos veiklas su veiklomis namuose, užtikrinti vaiko gerą savijautą, jaučiant ugdymo įstaigos ir namų veiklų sąsajas ir tęstinumą.	- Pristatykite mokyklos veiklas tėvams jiems patogia forma (pvz., jei nemoka lietuvių kalbos, pateikite informaciją rašytine forma, kad būtų galima išsiversti, arba išverskite į jiems suprantamą kalbą, naudodami automatinio vertimo priemones). - Skatinkite tėvus kalbėtis su vaiku apie veiklas ugdymo įstaigoje, vaiko savijautą. - Skatinkite tėvus įsitraukti į ugdymo procesą, dalyvauti renginiuose, grupės veiklose, atvykti pristatyti savo kultūrą, veiklas ir pan. - Skatinkite neformaliai pratęsti ugdymo įstaigos veiklas namuose (pvz., jei darželyje skaityta pasaka lietuvių kalba, patarkite paskaityti panašią pasaką vaiko gimtąja kalba namuose, pratęsti vykdytas veiklas namuose piešiniais ir kt.).
Individualus stebėjimas ir pagalba	Nustatyti vaiko poreikius ir pritaikyti ugdymą.	- Stebėkite vaiko kalbos pažangą ir gebėjimą įsitraukti. - Prireikus taikykite papildomas vizualines priemones. - Prireikus individualizuokite veiklas pagal vaiko gebėjimus ir patirtį, neišskirdami vaiko iš bendros grupės. - Konsultuokitės su ugdymo įstaigos specialistais dėl vaiko kalbos raidos.

Lingvistiškai jautrus ugdymas suteikia daug prasmingų galimybių. Pirmiausia, skatina vaikų tarpkultūrinį suvokimą ir pagarbą kitoniškumui. Vaikai turi galimybę sužinoti apie kitas kultūras, tradicijas, kalbas ir papročius, o tai ugdo atvirumą ir empatiją.

Tokia situacija taip pat praturtina grupės bendravimo patirtį. Vaikai mokosi bendrauti ne tik žodžiais, bet ir gestais, mimika, kūno kalba, lavina gebėjimą suprasti kitą net tada, kai kalba skiriasi. Tai stiprina socialinius įgūdžius, skatina bendradarbiavimą, kantrybę ir kūrybiškumą ieškant bendrų sprendimų žaidimuose arba kitokiose veiklose.

Mokytojams tai suteikia galimybę ugdymo procesą padaryti įvairesnį ir labiau įtraukiantį. Įtraukiant įvairių kultūrų elementus į veiklas, šventes ar kūrybinius projektus, vaikai skatinami pažinti pasaulio įvairovę. Visa grupė mokosi tolerancijos, supratimo ir draugiškumo, o tai formuoja pozityvią, atvirą bendruomenę, pasirengusią priimti ir pripažinti kiekvieną. Visa tai užtikrina sistemingas, empatiškas ir kūrybiškas mokytojo požiūris.

Ikimokyklinėse įstaigose, kuriose ugdymas vyksta tautinių mažumų arba kita kalba, svarbu sudaryti vaikams daugiau galimybių mokytis lietuvių kalbos – neapsiribojant tik nustaty-

tomis 5 valandomis per savaitę. Tai užtikrintų vienodas sąlygas ir ateities galimybes visiems Lietuvos ugdymo įstaigose besimokantiems vaikams.

Lietuvių kalbą patartina integruoti į kasdienes veiklas – dainuojant daineles, skaitant knygas ne tik įstaigos ugdomąja, bet ir lietuvių kalba, žaidžiant žaidimus, skatinančius vartoti kelias kalbas. Taip pat galima naudoti skaitmeninius išteklius, į veiklas papildomai įtraukti pedagogus, tėvus, bendruomenės narius, universitetų studentus, galinčius vykdyti veiklas lietuviškai. Taip ugdymas tampa prasmingesnis, įvairesnis ir naudingas visiems vaikams.

6.

KODĖL SVARBUS TĖVŲ, MOKYTOJŲ IR ŠVIETIMO PAGALBOS SPECIALISTŲ BENDRADARBIAVIMAS?

Bendradarbiavimas tarp ikimokyklinio ugdymo mokytojų, tėvų ir, jei yra poreikis, švietimo pagalbos specialistų yra viena iš pagrindinių sąlygų, užtikrinančių sėkmingą vaikų ugdymą ir visapusišką raidą. Šis ryšys ypač svarbus siekiant gerinti vaikų kalbinius gebėjimus. Glaudus bendradarbiavimas padeda sukurti nuoseklią ir palaikančią aplinką, kurioje vaikai gali sėkmingai įgyti jų amžiaus tarpsnio pasiekimus.

Bendradarbiavimas yra svarbi į šeimą orientuoto ugdymo dalis. Jis padeda visiems vienodai suprasti ugdymo tikslus, stebėti vaiko pažangą ir pritaikyti veiklas pagal šeimos poreikius, pvz., dvikalbių šeimų vaikams arba vaikams, turintiems kalbos sunkumų. Bendradarbiavimą galima suprasti kaip dviejų sudedamųjų dalių derinį: santykių palaikymo (pvz., pagarbos ir empatijos) ir aktyvaus dalyvavimo (pvz., šeimos įtraukimo į ugdymo procesą) (An ir kt., 2018).

Ugdymo įstaigos ir tėvų lūkesčių suderinimas: kaip susitarti? Užsienyje atlikti tyrimai (Zhang ir kt., 2018) rodo, kad mokytojas, aktyviai bendradarbiaudamas su ugdytinių tėvais, gali geriau pažinti vaiką, praturtinti ugdymo(si) procesą vaikams įdomiomis, naudingomis veiklomis ir išvengti nepagrįstų tėvų lūkesčių. Tėvų, mokytojų ir, jei reikia, švietimo pagalbos specialistų bendradarbiavimas padeda visiems suprasti vienas kitą ir sutarti dėl tikslų bei lūkesčių.

Tėvams svarbu suprasti, kad ikimokyklinio amžiaus vaiko kalbinė raida – tai ilgalaikis procesas, prasidedantis nuo klausymosi, supratimo ir bendravimo kūno bei emocijų kalba, ir tik vėliau pereinantį į žodinės ir rašytinės kalbos gebėjimus. Dažnai tėvai kelia „matomus“ lūkesčius – kad vaikas kuo greičiau išmoktų skaityti, rašyti, taisyklingai tarti. Tačiau atsižvelgiant į vaiko raidą, svarbiausia, kad vaikas pirmiausia išmoktų klausytis, suprasti, pasakoti, bendrauti, išreikšti mintį. Derinant šiuos požūrius, svarbu ne atmesti tėvų lūkesčius, o paaiškinti kalbinio ugdymo nuoseklumą – kad kiekvienas etapas turi savo laiką ir prasmę. Todėl mokytojas turėtų paprastai ir aiškiai pristatyti, kaip įstaigoje organizuojamas kalbinis ugdymas: kokios veiklos vyksta (pasakojimai, pokalbiai, vaidmenų žaidimai, garsų pažinimas), kokie tikslai keliama (mokytis klausytis, suprasti, išreikšti mintį, bendrauti), kaip stebimi pasiekimai (pvz., ne pagal tai, ar vaikas skaito, o pagal tai, ar geba klausytis, pasakoti, vartoti naujus žodžius, bendrauti). Toks pristatymas tėvams padeda suprasti, ko vaikas iš tiesų mokosi, net jei tai dar nematoma „skaitymo“ arba „rašymo“ forma.

Tėvams ir mokytojams dalinantis, kaip vaikas kalba namuose ir ugdymo įstaigoje, ką jie pastebi (pokyčius, sunkumus ir pan.), kartu galima atrasti būdų, kaip vienam kitą papildyti. Atsižvelgdamas į tėvų lūkesčius, mokytojas gali paskatinti šeimas daugiau klausytis, kalbėtis, skaityti kartu, į kasdienybės veiklas įtraukti kalbos ugdymo žaidimų ir pan. Pvz., jei tėvai nori, kad vaikas jau pažintų raides, mokytojas pasiūlo namuose žaisti raidžių žaidimus (*Surask savo vardo raidę, Kur raidė gyvena?*).

Tėvų ir mokytojų lūkesčių suderinimas ypač svarbus, kai vaikas turi specialiųjų ugdymo(si) poreikių dėl daugiakalbystės. Mokytojai, pažindami šeimą, pripažįsta ir vertina šeimos kalbą (kalbas) kaip vaiko tapatybės dalį. Tėvai, savo ruožtu, palaiko ugdymo įstaigos pastangas mokyti lietuvių kalbos, suvokdami, kad vaikas gali gyventi tarp kelių kalbinių pasaulių. Taip kuriamas kalbų dermė, o ne priešprieša.

Šeimų, kurių vaikai turi specialiųjų ugdymo(si) poreikių dėl kalbos sutrikimų, bendradarbiavimas su mokytojais ir specialiais pedagogais ypač svarbus vaikų kalbos ir komunikacijos gebėjimams ugdyti. Tėvų įsitraukimas gali sustiprinti pagalbos efektyvumą, nors praktikoje tai įgyvendinti ne visada lengva (Klatte ir kt., 2020). Tyrimai rodo, kad bendradarbiavimas gali sutrikti, kai tėvai neaiškiai supranta savo vaidmenį, ne visada jaučia galintys tiesiogiai prisidėti prie vaiko kalbos raidos, nuvertina savo indėlį ir visą atsakomybę perkelia „ekspertams“ – mokytojams ir logopedams (Davies ir kt., 2017). Tėvai gali turėti išankstinių nuostatų apie vaiko kalbos vystymąsi, kalbos sutrikimų priežastis ir logopedinę pagalbą, kurios gali nesutapti su specialistų požūriu, o tai gali paveikti bendradarbiavimą (Marshall ir kt., 2017).

Pagrindinis bendradarbiavimo principas – partnerystė – skatina kiekvieną ugdymo proceso dalyvį prisidėti prie kalbinių gebėjimų ugdymo ir sunkumų įveikimo.

Mokytojas stebi vaikų kalbą kasdienėse situacijose: žaidžiant, pasakojant, bendraujant, klausantis pasakų, dalinasi informacija su logopedu ir tėvais (pvz., ar vaikas geba klausytis, ar drįsta kalbėti grupėje, ar vartoja naujus žodžius, ar vaiko kalba suprantama). Jis organizuoja veiklas ir kuria kalbinę aplinką, kuri skatina visų vaikų kalbinių gebėjimų augimą. Mokytojas bendrauja su tėvais ir tarpininkauja tarp šeimos ir logopedo, padėdamas tėvams suprasti rekomendacijas.

Logopedas vertina vaikų kalbos raidos ypatumus. Bendradarbiaudamas su mokytojais, teikia rekomendacijas, kaip grupėje skatinti vaikų, kuriems reikalinga papildoma pagalba, kalbos plėtotę, pasiūlo pritaikytų priemonių arba alternatyvių kalbos ugdymo būdų (pvz., per judesį, ritmą, muziką). Logopedas bendradarbiauja su tėvais, aptaria vaiko kalbos raidą ir pristato savo veiklas su vaiku, paaiškina, kaip kalbos ugdymas gali vykti namuose, pateikia paprastų, į kasdienybę įsiliejančių pratimų, dalyvauja aptariant vaikų pasiekimus, užtikrindamas, kad pagalba būtų tęstinė, o ne fragmentiška.

Tėvai dalinasi pastebėjimais apie vaiko kalbą namuose, laiko si susitarimų ir rekomendacijas įtraukia į kasdienes situacijas (pvz., kalbasi pietaujant, skaito prieš miegą, žaidžia garsų žaidimus). Tėvai skatina vaiką, giria už bandymus kalbėti, neakcentuoja klaidų. Labai svarbu, kad tėvai palaikytų mokytojų ir logopedų pastangas ir pasitikėtų jų kompetencija.

Holistinis požiūris ir tėvų, mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų bendradarbiavimas yra labai svarbus vaiko visapusiškam vystymuisi. Partnerystė padeda plėtoti vaiko gebėjimus, stiprina socialinę ir emocinę gerovę, leidžia anksti identifikuoti iššūkius ir sukuria palaikymo tinklą, kuris atitinka individualius vaiko poreikius. Suderinus lūkesčius vaiko raida tampa darnesnė – jis patiria vienodą požiūrį į kalbą visose aplinkose. Tėvai jaučiasi įtraukti, todėl labiau pasitiki ugdymo procesu, o vaikas auga kalbiškai turtingoje ir emociškai saugioje aplinkoje.

Tėvų įsitraukimas į kalbinio ugdymo veiklas įstaigoje. Tėvų dalyvavimas bendroje veikloje su vaikais ir mokytojais ne tik stiprina bendruomenę, bet ir suteikia naujų idėjų neįprastoms kalbinio ugdymo veikloms, atveria naujų komunikacinių situacijų erdvę. Tėvų pasakojimai apie profesijas, keliones ar patirtis ne tik sudomina vaikus, bet ir atskleidžia temas, apie kurias galbūt nebūtų galimybės kalbėtis. Vaikai turi galimybę ne tik klausytis, bet ir aktyviai dalyvauti poliloge: užduoti klausimus, dalintis savo mintimis ir patirtimi. Toks bendravimas skatina kalbos vartojimą įvairiose situacijose, moko klausytis ir išreikšti mintis bei emocijas, taip pat plečia žodyną.

Dalinimasis patirtimi gali būti susijęs ir su kitokiomis ugdymo veiklomis, pvz., vaidmenų žaidimais arba pasakojimų kūrimu. Knygelių skaitymas kartu su tėvais, tėvų, kalbančių tarmiškai arba užsienio kalbomis, įsitraukimas į kultūrines ir kūrybines veiklas su vaikais atveria įvairių netikėtų galimybių ugdymuisi.

Toks bendradarbiavimas ne tik prisideda prie kalbinių gebėjimų ugdymo, bet ir stiprina tarpusavio ryšius, moko suprasti kitų patirtį ir skatina empatišką bendravimą, padeda vaikams suvokti, kad kalba yra priemonė dalintis mintimis ir jausmais. Taigi, tėvų įsitraukimas tampa ne tik įdomiu ir prasmingu laiko praleidimu su vaikais, bet ir veiksminga strategija, leidžiančia integruoti kalbos ugdymą ne tik į ugdymo įstaigose įprastas, bet ir į kitokias patirtis. Vis dėlto svarbu suprasti, kad tokios veiklos turi turėti aiškų tikslą ir būti suplanuotos, nes ne visada tėvų įsitraukimas į bendras veiklas lemia ugdymo(si) proceso pagerinimą (Feng ir Tan, 2020).

Ugdomųjų veiklų tęstinumas šeimoje. Tyrimai rodo, kad tėvų bendravimas su vaikais ir veiklos šeimoje turi didelę reikšmę vaikų kalbiniams gebėjimams. Vaiko ugdymas(is) vyksta tiek šeimoje, tiek ugdymo įstaigoje, todėl tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas yra būtinas.

Ikimokyklinio amžiaus vaikų kalba formuojasi natūraliai – bendraujant, klausantis, pasakojant, patiriant. Ugdymo įstaigos ir šeimos bendradarbiavimas užtikrina, kad kalbiniai ir komunikaciniai gebėjimai plėtotųsi sėkmingai, kad vaikas galėtų natūraliai pratęsti namuose tai, ką patiria darželyje. Tėvams svarbu suprasti, kad kalbos ugdymas namuose vyksta tada, kai vaikas kalba, klausosi, klausia, pasakoja, dalinasi, o suaugusieji klausosi, reaguoja, skatina, praplečia vaiko mintis. Toks įstaigos ir šeimos supratimas padeda stiprinti emocinius ryšius (vaikas

jaučia, kad jo klausosi), skatina vaiką labiau pasitikėti savimi, kai jis kalba.

Ugdymo įstaigos veiklų tęstinumas šeimoje padeda vaikui patirti sėkmę, stiprina jo įgūdžius be spaudimo ar vertinimo. Tęstinumas šeimoje yra ne formalus ugdymo proceso tęsinys, bet bendras matymas, dėmesys kalbai ir bendravimui, kai ir šeima, ir mokytojai sudaro sąlygas vaikui mėgautis kalba, bendrauti, kurti, klausti ir išgirsti. Tęstinumą palaiko konkrečios veiklos, perkeliamos iš mokyklos į namų aplinką, pvz., keliaujanti knygėlė, kurią kiekvienas vaikas parsinešęs skaito namuose kartu su tėvais, arba žodžių žaidimas, kurį galima išbandyti ne tik su draugais grupėje, bet ir su šeima namuose.

Bendra kalbinio ugdymo kryptis padeda tėvams ir mokytojams taikyti panašius principus – palaikyti vaiką, domėtis jo kalbėjimu, neakcentuoti sunkumų ir klaidų, todėl svarbu suprasti, kad kalbiniam ugdymuisi svarbiausia emocinis ir socialinis ryšys.

7. VIETOJE IŠVADŲ

AR ŽINOJOTE...

... KOKIE PIRMIEJI KALBOS ŽINGSNIAI?

- Verksmas – pirmoji vaiko kalba. Pirmojo mėnesio pabaigoje pagal verkimo pobūdį galima suprasti jo priežastį (pvz., kūdikis yra alkanas, yra šlapias, nori bendrauti).
- Iki 6 mėnesių amžiaus visi kūdikiai, nepriklausomai nuo tautybės ir girdimos kalbos, guguoja ir čiauska vienu. Nuolat girdint artimosios aplinkos kalbą ir mėgdžiojant jos garsus, pamažu mažta garsų įvairovė, kol lieka tik gimtosios kalbos garsai.
- Kūdikiai skiria daugiau garsų ir geba išgirsti gerokai aukštesnio dažnio garsus nei suaugusieji. Vėliau nyksta vaiko gebėjimas skirti įvairius garsus, tačiau lavėja gebėjimas atpažinti gimtosios kalbos fonemas.
- Dauguma vaikų pradeda tarti pirmuosius prasmingus žodžius apie 12 mėnesių amžiaus – laikotarpiu, kai pradeda žengti pirmuosius žingsnius. Nors garsų junginių *mamama*, *mama*, *tetete* galima išgirsti iš 4–5 mėnesių

kūdikio, jie dar nėra siejami su konkrečiais asmenimis. Tai – atsitiktinai ištariami garsų junginiai, kuriuos, sulaukęs džiaugsmingos tėvų reakcijos, vaikas kartoja vėl ir vėl. Kreiptis į mamą vaikai įprastai pradeda tik apie 8–12 gyvenimo mėnesį.

- Pirmųjų vaikų pavartotų žodžių reikšmės visose pasaulio kalbose vienodos. Pirmieji vaikų kalbos žodžiai dažniausiai yra garsažodžiai, daiktų ir veiksmų pavadinimai, neiginio žodžiai, mandagumo žodžiai.

... KOKIĄ REIKŠMĘ KALBOS RAIDAI TURI GESTAI?

- Kūno kalba papildo ankstyvąją vaiko komunikaciją verksmu ir garsais. Vaikai gestus supranta anksčiau nei žodžius ir, tėvų paskatinti, pradeda juos naudoti (rodyti pirštu, mojuoti, linkčioti ar purtyti galvą) dar prieš pirmuosius žodžius.
- Vaikų kūno kalba ir pirmieji gestai visame pasaulyje panašūs, o nuo 6 mėnesių galima kūdikį mokyti ir specialių gestų arba gestų kalbos žodžių.
- Gestai ir žodinė kalba aktyvina tas pačias smegenų sritis, todėl mokydami gestų, kartu ugdome žodinės kalbos ir komunikacijos gebėjimus. Mokant kūdikį ankstyvo bendravimo būdo, t. y. gestų kalbos, galima paskatinti kalbos raidą ir ankstyvesnį kalbėjimą. Gestai ne tik tampa savotišku tiltu į žodinės kalbos pasaulį, bet ir padeda visapusiškai pagerinti kalbinius gebėjimus.

- Kūdikiui gestai suteikia veiksmingą būdą bendrauti su aplinkiniais, todėl jis įgyja socialinės patirties, o naudojant gestus stiprinami tėvų ir vaikų santykiai. Gestų naudojimas skatina vaiko protinį vystymąsi, simbolinės kalbos suvokimą, lavina trumpalaikę ir ilgalaikę atmintį ne tik kūdikystėje, bet ir vėlesniame amžiuje.
- Kurtieji vaikai, mokomi gestų kalbos, ją įsisavina tokiu pačiu tempu kaip ir girdintieji žodinę kalbą. Gestų kalba turi struktūrą, gramatiką, kurios įsisavinimo etapai yra tokie patys, kaip ir girdinčiųjų vaikų, besimokančių žodinės kalbos.

... KAIP IŠMOKSTAMA GRAMATIKOS?

- Vaikai žodžius į dvižodžius sakinius pradeda jungti nuo 1 metų 7 mėnesių–2 metų. Šiuo laikotarpiu vaikų kalboje atsiranda ir pirmosios galūnės (nebūtinai taisyklingos). Tai yra aktyviausias kalbos įsisavinimo laikotarpis, kuris tęsiasi iki 2,5–3 metų, kai vaikas tampa aktyviu kalbos vartotoju, turinčiu pakankamą žodyną ir gramatinės sistemos žinias.
- Vaikai mokosi kalbos iš suaugusiųjų, kurie kalbasi su jais. Jie ne tik įsimena dažnai vartojamus žodžius, bet ir atranda dėsningumus bei pradeda taikyti taisykles, pvz., pastebėję galūnės *-as* dažnumą, sako *medas* vietoje *medus* arba *dantai* vietoje *dantys*. Tokios „klaidos“

rodo vaikų kalbos raidą, pastabumą dažniems kalbos elementams ir kalbos pažangą.

- 3–4 metų vaikai paprastai moka šimtus žodžių ir geba bendrauti gana sklandžiai, nors gali pasitaikyti neįprastų žodyno ar gramatinių formų pavartojimo atvejų. Tačiau tokie nesklandumai nėra sistemiški ir labai dažni. Jeigu šio amžiaus vaikui yra sunku bendrauti, trūksta žodžių ir pasitaiko daug sistemingų gramatikos nesklandumų, reikalinga logopedo pagalba.
- Vaiko kalbos „klaidos“ yra susijusios su kalbos elementų dažnumu arba retumu. Įprastai vaikai iki 3 metų keičia rečiau vartojamas galūnes į dažnesnes. Tačiau vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, kuris įprastai nustatomas nuo 4 metų ir vėliau, painioja įvairias – tiek retas, tiek dažnas – galūnes. Tai reiškia, kad jie nėra jautrūs kalbai ir jos elementų dažnumui.
- Vaikai labai kūrybiškai vartoja kalbą ir taiko įgytas žinias. Tokie atvejai kaip *trintas* vietoje *trintukas*, *antakiniai* vietoje *akiniai* rodo vaikų gebėjimus remtis gramatikos dėsniais.

... KAIP KALBOS RAIDĄ LEMIA SOCIALINIAI RYŠIAI?

- Vaikai, su kuriais daug bendraujama, pradeda kalbėti greičiau ir turi geresnius kalbinius įgūdžius nei tie, kurie mažiau kalbinami.

- Kalbos ir socialiniai įgūdžiai vystosi kartu, stiprindami vienas kitą. Bendraujant ir vartojant kalbą išmokstama socialinių modelių, pvz., keistis aktyviuoju ir pasyviuoju vaidmenimis kalbant, pradėti pokalbį, įsiterpti į pokalbį, jį pabaigti, diskutuoti ir pan.
- Vaikai iš girdimos kalbos ne tik mokosi naujų žodžių, bet ir įgyja žinių apie kalbos struktūrą – gebėjimų suprasti ir atkartoti sakinių struktūrą, taikyti gramatikos taisykles, konstruoti kalbos modelius.
- Teigiamas emocinis ryšys su tėvais ir mokytojais padeda greičiau mokytis kalbos. Vaikai greičiau mokosi kalbėti, kai jaučiasi saugūs ir išgirsti. Vaikai geriau mokosi, kai su jais kalbama šiltai ir emociškai, žiūrint į akis.
- Kuo įvairesnė aplinka (šeima, ugdymo įstaiga, būrelis ir t. t.) ir socialiniai ryšiai, tuo turtingesnis žodynas, platesnis pasaulio suvokimas ir greitesnė kalbos raida.
- Bendraudami su bendraamžiais, vaikai tampa aktyviais kalbėtojais, priešingai nei bendraujant su tėvais ar mokytojais, kai pokalbyje vyrauja suaugusysis, kuris valdo pokalbio nesklandumus, keičia pokalbio temą ir pan. Bendraudami vaikai turi keistis aktyviojo ir pasyviojo kalbėtojo vaidmenimis, todėl bendravimas su bendraamžiais geriausiai moko tartis, aiškinti, klausti, spręsti problemas („dabar mano eilė“, „duok man kamuolį“).

... KAIP KALBOS RAIDĄ VEIKIA EKRANAI?

- Mokantis kalbos vaikui svarbu matyti kalbančiojo veidą, stebėti veido mimikas, lūpų judesius, girdėti skirtingas intonacijas, turėti galimybę klausti ir atsakyti, todėl ekranai netobulina vaikų kalbos.
- 6 mėnesių vaikai jau stebi televizoriaus ekraną, tačiau jame rodomą turinį pradeda suprasti tik nuo maždaug 2–3 metų amžiaus, todėl ši intensyvi atskirų smegenų sričių stimuliacija neduoda naudos visapusiškai vaiko raidai, atvirkščiai, – gali lemti kalbos raidos vėlavimą.
- Kalba – socialinis reiškinys, kuriam būdingas gyvas bendravimas, dialogas arba polilogas, per kurį kalbėtojas ir klausytojas keičiasi informacija. Žiūrint į ekranus informacijos keitimasis yra vienakryptis, vaikas nedalyvauja komunikacijos procese ir žodinėje sąveikoje.

... KAIP KALBAS ĮSISAVINA DVIKALBIAI ARBA DAUGIAKALBIAI VAIKAI?

- Mažų vaikų smegenys yra itin „plastiškos“ – jos lengvai prisitaiko ir greitai įsisavina kalbų dėsningumus, todėl vaikai gali sėkmingai ir pakankamai lengvai išmokti kelias kalbas.
- Kelių kalbų įsisavinimas vyksta lėčiau, nes smegenų veikla dvikalbystės atveju yra intensyvesnė, daugiau laiko prireikia kalboms suvokti ir joms atskirti.

Dvikalbiai šiek tiek lėčiau suranda tinkamą žodį objektui pavadinti, painioja kalbas, ilgiau pastebima gramatikos nesklandumų. Tačiau tai yra įprasta dvikalbystės / daugiakalbystės raida, dažniausiai dvikalbiai vaikai pasiveja vienakalbius iki mokyklos laikotarpio, bet tai priklauso nuo daugelio veiksnių, ypač – nuo kalbinės aplinkos.

- Nors gali atrodyti, kad dvikalbio / daugiakalbčio vaiko žodynas mažesnis nei vienakalbčio, bendras visų kalbų žodynas būna didesnis nei vienakalbių vaikų.
- Dvikalbiai arba daugiakalbčiai geriau atpažįsta, įsimeną, klasifikuoja simbolius, turi geresnį analitinį ir loginį mąstymą, geriau orientuojasi erdvėje, geba sutelkti dėmesį.
- Dvikalbystė / daugiakalbystė nelemia kalbos sutrikimų. Kalbos sutrikimų gali turėti tiek vienakalbiai, tiek dvikalbiai vaikai. Jeigu manoma, kad vaikas turi kalbos sutrikimų, kalbos vertinimą reikia atlikti visomis vaiko kalbomis – kalbos sutrikimo požymiai pastebimi kiekvienoje iš jų. Jei kalbos nesklandumai būdingi tik vienai kalbai, tai yra ne kalbos sutrikimas, o neišmokta kalba.

... KODĖL SUAUGUSIEJI KALBA VAIKIŠKĄJA KALBA?

- Visame pasaulyje tėvai, bendraudami su vaikais, keičia savo kalbėjimą – paprastina jį. Teigiama, kad tėvų kalba, bendraujant su vaikais, labiau primena vaikų nei suaugusiųjų kalbą, todėl ši atmaina vadinama *vaikiška*.

kačia kalba arba *kalba, skirta vaikams* (angl. *Baby Talk, Child-directed Speech*). Kalbą prie vaikų kalbinių gebėjimų pritaiko ir mokytojai bei kiti suaugusieji.

- Suaugusiųjų kalba, skirta vaikams, žodyno įvairovė, pasakymų sudėtingumu šiek tiek lenkia vaikų kalbinius gebėjimus. Vaikams vis geriau įsisavinant kalbą, suaugusiųjų kalba, skirta jiems, taip pat nuosekliai sudėtingėja.
- Tėvai su vaikais kalba lėčiau, aiškiau, aukštesniu tonu, su išraiškinga intonacija. Tai ne tik leidžia palaikyti emocinį kontaktą, bet ir padeda mokytis kalbos. Paprasti ir trumpi žodžiai, garsažodžiai, trumpi ir nesudėtingos struktūros sakiniai leidžia vaikui lengviau pastebėti dėsningumus, išskirti ir suprasti kalbos vienetų ir juos imituoti.
- Suaugusiųjų vartojami garsažodžiai turi svarbią funkciją vaikų mokant kalbos. Kol vaikas turi ribotus komunikacijos gebėjimus, tėvų pasiūlyti garsažodžiai padeda jam tapti dialogo dalyviu. Visame pasaulyje tėvai vartoja daug garsažodžių kalbėdami su vaikais iki 2–2,5 metų. Vėliau garsažodžių mažėja tiek tėvų, tiek vaikų kalboje, tačiau vaikai, patiriantys sunkumų, garsažodžius vartoja ilgesnį laiką.
- Kalbos mokymąsi lengvina deminutyvų vartojimas. Pvz., lietuvių kalbos daiktavardžiai turi dvylika linksniaavimo tipų, tačiau iš šių daiktavardžių padaryti deminu-

tyvai – turi tik tris (*namuk-as, namel-is, mamyt-ė*), taigi deminutyvų vartojimas suaugusiųjų kalboje supaprastina gramatikos sistemą ir padeda vaikams įsisavinti dažniausias galūnes.

...KAD KALBOS RAIDĄ VYKSTA VISĄ GYVENIMĄ

- Nors vaikai gimtąją kalbą įsisavina ankstyvame amžiuje, o kalba iki mokyklinio amžiaus vystosi greičiau nei bet kuris kitas žmogaus gebėjimas, kalbos mokymasis (žodyno plėtra, išsivysčiusios kalbos gebėjimai) tęsiasi visą gyvenimą.

NAUDOTA LITERATŪRA

- An, M., Palisano, R. J., Yi, C., Chiarello, L. A., Dunst, C. J., & Gracely, E. J. (2018). Effects of a Collaborative Intervention Process on Parent–Therapist Interaction: a Randomized Controlled Trial. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 39, 259–275. <https://doi.org/10.1080/01942638.2018.1496965>
- Bell, C., Bierstedt, L., Hu, T., Ogren, M., Reider, L. B., & LoBue, V. (2024). Learning Through Language: The Importance of Emotion and Mental State Language for Children's Social and Emotional Learning. *Social and Emotional Learning: Research, Practice, and Policy*, 4(3). <https://DOI:10.1016/j.sel.2024.100061>
- Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė, L., Balčiūnienė, I. ir Pramanekienė, I. (2024). *Rišiojo pasakojimo kūrimas: kalbinės patirtys vaikystėje*. Kaunas: VDU leidykla.
- Davies, K. E., Marshall, J., Brown, L. J. E., & Goldbart, J. (2017). Co-working: Parents' Conception of Roles in Supporting Their Children's Speech and Language Development. *Child Language Teaching and Therapy*, 33, 171–185. <https://doi.org/10.1177/0265659016671169>
- Feng, L., & Tan, Y. (2022). Understanding the Impact of Parental Involvement Subtypes on Chinese Preschool Children's Language Ability. *Current Psychology*, 42(35), 31434–31447. <https://DOI:10.1007/s12144-022-04176-7>
- Gordon, R. L., Fehd H. M., & McCandliss, B. D. (2015). Does Music Training Enhance Literacy Skills? A Meta-Analysis. *Frontiers in Psychology*, 6. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01777>
- Kalland, M., & Linnavalli, T. (2022). Associations Between Social-Emotional and Language Development in Preschool Children. Results from a Study Testing the Rationale for an Intervention. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 67(5), 791–804. <https://doi.org/10.1080/00313831.2022.2070926>
- Klatte, I. S., Lyons, R., Davies, K., Harding, S., Marshall, J., McKean, C., & Roulstone, S. (2020). Collaboration Between Parents and SLTs Produces Optimal Outcomes for Children Attending Speech and Language Therapy: Gathering the Evidence. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 55(4), 618–628. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12538>
- Kosmas, P., Ioannou, A., & Zaphiris, P. (2018). Implementing Embodied Learning in the Classroom: Effects on Children's memory and Language skills. *Educational Media International*, 56(1). <https://doi.org/10.1080/09523987.2018.1547948>
- Marshall, J., Harding, S., & Roulstone, S. (2017). Language Development, Delay and Intervention—the Views of Parents from Communities that Speech and Language Therapy Managers in England Consider to be Under-served. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 52, 489–500. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12288>

- Panesi, S., & Morra, S. (2022). The Relation between Drawing and Language in Preschoolers: The Role of Working Memory and Executive Functions. *Cognitive Development*, 61. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2021.101142>
- Pontecorvo, E., Higgins, M., Mora, J., Lieberman, A. M., Pyers, J., & Casellia, N. K. (2022). Learning a Sign Language Does Not Hinder Acquisition of a Spoken Language. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 66(4), 1291–1308. https://doi.org/10.1044/2022_JSLHR-22-00505
- Sakadolskienė, E. (2006). Mokiniai prastai skaito? Padainuokime, pamuzikuokime ir pašokime su jais! *Žvirblių takas*, 5, 16–19.
- Quinn, S., Donnelly, S., & Kidd, E. (2018). The Relationship between Symbolic Play and Language Acquisition: A Meta-analytic Review. *Developmental Review*, 49, 121–135. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2018.05.005>
- Zhang, L., Pan, X., & Zhang, S. (2018). Study on Kindergarten-family Cooperation Mode in the Development of Preschool Education. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 184, 1100–1103. <https://doi.org/10.2991/icesem-18.2018.257>

PADĖKA

Dėkojame vaikams, jų tėveliams, ikimokyklinio ugdymo įstaigų komandoms, pasidalinusiems savo gyvenimo vaikų darželyje patirtimi, kuri yra panaudota leidinio iliustracijoms:

Kauno lopšelio-darželio „Vaikystė“ komandai: direktorei Reginai Beinorienei, mokytojoms Rūtai Burinskienei, Laimai Darvidienei, Rasai Reginai Dražbienei, Karolinai Dvarionienei, Loretai Mockevičienei, Audronei Randienei, Linai Valevičei, logopedėms Inesai Juškei- nei, Aistei Kulbytei-Usavičienei, meninio ugdymo mokytojai Almai Zaikauskaitei-Akstinienei

Kauno lopšelio-darželio „Žilvitis“ komandai: direktorei Jolantai Pocei, direktorės pavaduotojai ugdymui Loretai Juškevičienei, mokytojoms Ingai Paužaitei, Gerdai Rutkauskienei, logopedei Kristinai Konstantinavičienei